

Biodiversiteit Hoeksche Waard

voor en door burgers eindrapportage

Colofon

Titel Opdrachtgever	Biodiversiteit Hoeksche Waard voor en door burgers Ministerie VROM / DGM / BWL
Projectomschrijving	In dit door de provincie Zuid-Holland en het ministerie van VROM georganiseerde pilot-project in de Hoeksche Waard leveren burgers ideeën voor regionaal biodiversiteitsbeleid. NovioConsult heeft dit intensieve interactieve beleidsproces begeleid.
Contactpersoon VROM Contactpersoon Provincie Zuid-Holland Kernteam NovioConsult	de heer I. Hartman de heer M. Wiersema de heren H. ten Holt, H. Blanken en B. McCarthy
Illustraties en afbeeldingen 1 en 2 Ontwerp omslag Druk	Robbert de Koning Landschapsarchitect BNT Robbert de Koning Landschapsarchitect BNT Provincie Zuid-Holland

Nijmegen, oktober 2004

Alle teksten en illustraties uit deze publicatie zijn, mits de bron (voor illustraties en afbeeldingen 1 en 2: 'Robbert de Koning Landschapsarchitect BNT') is vermeld, vrij te gebruiken.

Biodiversiteit Hoeksche Waard voor en door burgers

Eindrapportage

Oktober 2004

NovioConsult, in opdracht van het Ministerie van VROM en in samenwerking met diverse organisaties in en bewoners van de Hoeksche Waard en de provincie Zuid-Holland

Voorwoord

De Hoeksche Waard met biodiversiteit op de kaart

Ik ben erg blij met de inzet en het enthousiasme van burgers en organisaties uit de streek om in dit pilot-project met biodiversiteit aan de slag te gaan. Ik ben ook verheugd dat de provincie Zuid-Holland en het ministerie van VROM de Hoeksche Waard hebben uitgekozen voor het ontwikkelen van lokaal en regionaal biodiversiteitsbeleid. We zijn hiermee de eerste streek in Nederland. Ik denk ook dat we onze opdrachtgevers en onszelf niet teleur hebben gesteld en met mooie resultaten zijn gekomen.

Vanuit diverse invalshoeken is met behulp van NovioConsult en medewerkers van de ministeries van VROM en LNV en de provincie Zuid-Holland het abstracte begrip biodiversiteit omgezet in praktische en concrete plannen. Van ver weg is dit begrip vertaald naar de streek en naar eigen huis en tuin. Zo zijn er maar liefst negen werkgroepen actief geweest die met concrete plannen zijn gekomen. De volle breedte aan activiteiten is aan bod gekomen: van landbouw en werken tot wonen, water, natuur en recreatie. Dus het gaat heel nadrukkelijk om meer dan alleen natuur- en milieuliefhebbers die hiermee aan de slag zijn gegaan. Juist dat vind ik een sterk punt uit dit project.

In dit rapport komen diverse plannen aan bod, zowel rijp en groen als groot en klein. Van bijvoorbeeld educatieve paden en een compostplan tot amfibiepoelen en een thematuin. Sommige zijn tot in detail uitgewerkt en direct uitvoerbaar, andere vragen nog om nadere uitwerking. Kijkend naar de samenhang tussen de plannen gloort er een beeld op van een prachtige Hoeksche Waard. Een eiland dat groen-blauw is dooraderd. Dijken, kreken, sloten, akkerranden en groenstroken in de percelen zijn rijk aan natuur die ervoor zorgt dat hierin aanwezige natuurlijke vijanden de insectenplagen in de akkers bestrijden. Biodiversiteit is hier dus zowel mooi voor de burger en bezoeker als nuttig voor de boer. De relatie tussen binnen- en buitendijkse natuur is hersteld en de woonwijken en bedrijventerreinen zijn veel rijker aan heggen, poelen, bomen en struiken.

Met al deze plannen wordt de Hoeksche Waard mooier en vitaler. Ze versterken ook het karakter en de identiteit van onze streek. Ze voegen extra kwaliteit toe aan onze directe leefomgeving. En daar aandacht aan besteden biedt tegenwicht aan andere ontwikkelingen, die op onze streek afkomen en de kwaliteit van ons gebied juist onder druk kunnen zetten.

De in dit rapport beschreven resultaten vormen een mooie basis voor een vervolg. In een volgende slag zijn met name de bestuurders en beleidsmakers aan zet, zowel vanuit de overheden en maatschappelijke organisaties in de streek als daarbuiten, om samen met burgers verdere samenhang tussen de plannen aan te brengen en om de meest kansrijke plannen tot in detail uit te werken, gefinancierd te krijgen en in praktijk te brengen. Met het akkerrandenproject zetten wij reeds een eerste stap op de goede weg.

Ik wil tot slot iedereen bedanken, zowel vanuit de streek als daarbuiten, die dit project mogelijk heeft gemaakt en hieraan heeft meegewerkt. Afgemeten aan de goede organisatiegraad en samenwerking in de streek en de bereidheid van de burgers om zich in te zetten voor hun omgeving is dit project wat mij betreft ruimschoots geslaagd.

Gert-Jan Buitendijk

Inhoudsopgave

Pagina

Voorwoord

1.	Inleiding	9
2.	De Hoeksche Waard met biodiversiteit op de kaart <i>Met plannen van burgers die het landschap, de natuur en de vitaliteit van de streek versterken</i>	15
3.	Uitgewerkte plannen	23
	<i>Werkgroep Educatie</i>	25
	<i>Werkgroep Fruitteelt</i>	27
	<i>Werkgroep Landbouw</i>	31
	<i>Werkgroep Natuur</i>	40
	<i>Werkgroep Recreatie</i>	50
	<i>Werkgroep Vis- en waterbeheer</i>	55
	<i>Werkgroep Water</i>	63
	<i>Werkgroep Werken</i>	68
	<i>Werkgroep Wonen</i>	70
4.	Ideeën	79

Bijlagen

Bijlage 1: Proces- en projectbeschrijving	i
Bijlage 2: Financiële uitwerking van het thematuinplan	iv

Inleiding

Biodiversiteit van ver-van-mijn-bed naar eigen-huis-en-tuin

Biodiversiteit

Biodiversiteit gaat over de rijkdom (ofwel verscheidenheid) aan levende natuur. Het betreft zowel verscheidenheid aan genen, soorten als ecosystemen. De kwaliteit van de biodiversiteit in de wereld bepaalt het voortbestaan van de mens. Dat komt omdat alle natuurlijke processen, zoals de productie van schone lucht en stikstof- en waterkringlopen, daarvan afhankelijk zijn. Deze voorraad levende natuur bepaalt in belangrijke mate het *draagvermogen* en de *regulatie/stabilisatie* van het milieu en onze leefomgeving. Biodiversiteit is de levensverzekering voor huidige en toekomstige generaties. Biodiversiteit is dus niet hetzelfde als natuur; in feite is het een eigenschap ervan. Het idee van biodiversiteit heeft een paar speciale kenmerken:

1. *Sectoroverstijgend*

Behoud van biodiversiteit kan onmogelijk worden gerealiseerd door alléén natuur- of soortenbehoud; duurzaam gebruik van biodiversiteit en de billijke verdeling van opbrengsten van genetische bronnen spelen hierbij evenzeer mee; dus ook sociale en economische aspecten spelen een rol.

2. *Ruimteoverstijgend*

Lokale biodiversiteit is deel van grotere ecologische verbanden; wat er lokaal en regionaal gebeurt heeft vaak nationale en mondiale effecten, wat mondiaal en nationaal gebeurt heeft vaak ook weer lokale effecten. De ganzentrek vormt hier een voorbeeld van, maar ook het verdwijnen van de zalm uit de oude maas. Hiermee is biodiversiteit onderwerp van 'globaliseringsdenken': 'think globally, act locally'!

3. *Tijdoverstijgend*

Beïnvloeding van biodiversiteit op de korte termijn leidt in het algemeen pas tot zichtbare effecten op veel langere termijn.

4. *Omgeven door onzekerheden*

Door de grote invloed van ruimte (van lokaal tot mondiaal, dus zowel 'hier' als 'daar') en tijd (vaak langdurige processen, dus zowel 'nu' als 'later') is er veel onzekerheid over de precieze invloeden (wat is bijvoorbeeld lokaal de invloed van de wereldwijde klimaatverandering op de biodiversiteit) en effecten (wat is bijvoorbeeld de invloed van soortverlies op de stabiliteit van ecosystemen en op het klimaat).

5. *Oplossingen vergen systeemveranderingen*

Uit de aard van het biodiversiteitsbeleid (o.a. het Nationaal Milieubeleidsplan 4 en de hierin verwoorde transitithema's) valt op te maken dat de maatschappelijke veranderingen die moeten plaatsvinden groot zijn om het verlies aan biodiversiteit een halt toe te roepen. We krijgen niet alleen te maken met veranderingen bij individuen, maar ook bij sociale groepen en maatschappelijke instituties; kortom, met systeemveranderingen.

Probleem

De biodiversiteit, onze levensverzekering, komt steeds meer onder druk te staan. Er is reeds veel verloren gegaan: de afgelopen eeuw bedroeg het verlies aan biodiversiteit op aarde bijna 30%. Volgens het vierde Nationaal Milieubeleidsplan (NMP4) is bij ongewijzigd beleid over 30 jaar de mondiale biodiversiteit zo ver afgenomen, dat voor groepen mensen de bestaanszekerheid op het spel staat. Ook in Nederland is er met name in de periode van 1950 tot 2000 veel verloren gegaan. Desondanks heeft Nederland voor veel soorten nog steeds een grote internationale betekenis.

Biodiversiteitsbeleid

Biodiversiteitsbeleid in Nederland is gericht op het behoud, het herstel en mogelijk ook de ontwikkeling van onze voorraad aan levende natuur. Het gaat hierbij zowel om de rijkdom aan ecosystemen, soorten als genen. Biodiversiteitsbeleid is gericht op een drietal doelstellingen:

- behoud en beheer van de natuur
- duurzaam gebruik van natuurlijke rijkdom
- eerlijke verdeling van de opbrengsten van genetische bronnen.

Het Verdrag inzake Biologische Diversiteit (UNCED, Rio de Janeiro, 1992, zie de beleidscontext) is de basis voor het Nederlandse beleid op het gebied van biodiversiteit.

Internationaal en nationaal beleid

Het thema biodiversiteit is zowel op mondiaal, Europees als nationaal niveau opgepakt. Zo was biodiversiteit één van de vijf thema's op de afgelopen VN-conferentie over duurzame ontwikkeling in Johannesburg. Het in Rio de Janeiro gesloten biodiversiteitsverdrag, dat onder meer ondertekend is door de EU en al haar toenmalige lidstaten, verplicht tot het behoud en duurzaam gebruik van genen, soorten en ecosystemen op het land, in het water en in de lucht. Het verdrag verplicht tevens tot het realiseren van een billijke verdeling van de baten die uit het gebruik van genetische bronnen voortvloeien.

In het zesde Milieu Actie Plan van de Europese Unie neemt biodiversiteit een prominente plek in. De EU heeft als doelstelling om in 2010 het verlies van biodiversiteit te stoppen door bescherming en restauratie van ecosystemen. Bevordering van de biodiversiteit wordt onder meer nagestreefd via (streng) Europese milieuwetgeving en via landschapsbescherming. Ook het landbouwbeleid wordt mede uit oogpunt van biodiversiteit op een andere leest geschoeid. In juni 2003 is het akkoord gesloten voor hervorming van het Europese landbouwbeleid. Hierin wordt de inkomenssteun afhankelijk gemaakt van het voldoen aan een groot aantal Europese richtlijnen op het gebied van milieu en natuur, dierenwelzijn en diergezondheid. Indien een boer deze richtlijnen niet naleeft, zal de inkomenssteun worden verlaagd.

Biodiversiteit is één van de vier transities in het vierde Nationaal MilieubeleidsPlan. In het NMP4 gaat binnen Nederland de aandacht vooral uit naar het realiseren van natuurgebieden (EHS) en naar duurzame landbouw en daarnaast ook – zij het wat minder intensief - naar functies als wonen, werken, reizen en recreëren.

Praktische vertaling naar regionaal en lokaal beleid

Een praktische vertaling van het begrip biodiversiteit naar regionaal en lokaal niveau heeft in Nederland tot op heden nog niet plaatsgevonden. Voor deze vertaling ('operationalisering') is het nodig dat ook op lokaal en regionaal niveau biodiversiteitsbeleid geconcretiseerd wordt. Dit kan niet zonder medewerking van inwoners, lokale overheden, bedrijven, agrariërs, kortom burgers. Vandaar dat in het kader van het VROM-stimuleringsprogramma 'Beleid met burgers' dit project is geformuleerd. Voor de meeste burgers is biodiversiteit een onbekend en abstract begrip. In het beste geval wordt dit begrip geassocieerd met het uitsterven van diersoorten als de tijger en orang-oetang en met de achteruitgang van het tropisch regenwoud. Problemen die ver weg lijken, maar

waarop wij direct invloed hebben door onze consumptiepatronen, houtgebruik in huizenbouw en utilitaire werken, veevoer uit tropische gewassen, baggeren en dammenbouw door Nederland en vele andere directe relaties. Behalve via een lidmaatschap van het Wereld Natuur Fonds kan ieder daar iets aan doen.

Om het thema uit de sfeer van ver-van-mijn-bed naar de directe omgeving van de burger (eigen-huis-en-tuin) te krijgen heeft de provincie Zuid-Holland het initiatief genomen om samen met het ministerie van VROM (DGM/BWL en DGM/SB/BM) en in overleg met het ministerie van Landbouw, een pilot-project te starten in de Hoeksche Waard.

Keuze voor de Hoeksche Waard

De Hoeksche Waard vormt één van de Zuid-Hollandse eilanden. Dit eiland is gelegen in een delta die rijk is aan natuur. Zowel nationaal als internationaal is die rijkdom van grote betekenis. Voor deze streek is gekozen omdat het een eiland betreft waarin de burgers goed zijn georganiseerd. Het is een zeer open en groene streek met een duidelijke eigen identiteit. De voor de streek kenmerkende dijken en kreken vormen de dragers van het landschap. Deze dijken lopen vaak door tot in de dorpskernen. Ook uniek zijn de dubbele of zelfs drievoudige bomenrijen aan weerszijde. De betrokkenheid van de bewoners bij het behoud en de ontwikkeling van hun leefomgeving is er groot. Dit is onder meer af te lezen aan het grote aantal (actieve) leden binnen het Hoeksche Waard Landschap. Ook andere organisaties in de streek zijn zeer actief. Daarnaast heeft de streek een heldere toekomstvisie, die is verwoord in het Ontwikkelingsprogramma van de Ruimtelijke Inrichting Hoeksche Waard (RIHW). In deze projectgroep werken de zes gemeenten in de streek, de regio Zuid-Holland Zuid, het waterschap en de provincie samen. Gelegen onder de rook van Rotterdam wil de streek haar functie als groene long van de regio Rijnmond versterken. Zo zijn er de afgelopen jaren veel projecten ontwikkeld op het gebied van recreatie, toerisme en natuurontwikkeling. De streek streeft ernaar de bekendheid, toegankelijkheid en aantrekkelijkheid te vergroten. Zo wordt er hard gewerkt aan kreekherstel en natuurontwikkeling (onder meer in het project Argusvlinder en het Vlietproject), de aanleg van fiets-, wandel- en kanoroutes en de uitbreiding van recreatieve voorzieningen.

In dit project wordt gekeken in hoeverre initiatieven van burgers om de biodiversiteit te versterken kunnen bijdragen aan de aantrekkelijkheid, identiteit en vitaliteit van de streek. Centrale vraag hierbij is hoe biodiversiteit kan bijdragen aan het aantrekkelijker maken van het wonen, werken en recreëren op dit eiland.

De Hoeksche Waard heeft echter een imagoprobleem. Over de waarde van dit gebied wordt beleidsmatig reeds langs gesteggeld. Dit eiland wil op basis van haar voor Nederland (en wereldwijd) kenmerkende en deels unieke landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten (o.a. dijken, kreken en oevers) graag aangewezen worden als Nationaal Landschap. Dit voornemen was ook opgenomen in de vierde Nota Ruimtelijke Ordening. Deze nota is er echter nooit gekomen. In de nieuwe rijksnota Ruimte is dit voornemen geschrapt. En in het huidige coalitieakkoord van de provincie Zuid-Holland is er het voornemen om in de streek bovenregionale bedrijvigheid en glastuinbouw te ontwikkelen en de A4-zuid er naartoe door te trekken, wat een voorbode lijkt voor verdere verstedelijking. Hogere overheden projecteren dus allerlei stedelijke functies op dit in hun ogen open akkerbouwgebied. Beleidsmatig lijkt dit gebied door hen in hoge mate te worden gezien als een witte vlek op de kaart waar nog van alles mee kan, daar waar elders de ruimte in Zuid-Holland (zeer) schaars is.

Voorgeschiedenis pilot-project

Het initiatief voor het project ligt zowel bij de provincie Zuid-Holland als bij het ministerie van VROM. In hun opdracht heeft het managementbureau van de GIDO-stichting in 2003 een verkenning uitgevoerd naar de eventuele haalbaarheid van een biodiversiteitsproject in de Hoeksche Waard. Uit dit onderzoek bleek dat het zinvol was om een project te starten: de lokale

organisaties bleken bereid om mee te werken en ook inhoudelijk was er voldoende aanleiding om met biodiversiteit aan de slag te gaan, mits gekoppeld aan functies als landbouw, wonen, werken en recreatie. De GIDO-stichting heeft een aantal aanbevelingen geformuleerd voor de inrichting van het proces en de inhoud. Vanuit de Hoeksche Waard zelf bleken geen financiën beschikbaar voor de opzet van biodiversiteitsbeleid. Aangezien de rol van de inwoners van de Hoeksche Waard aanzienlijk zou moeten zijn, ook volgens de GIDO-stichting, heeft het ministerie van VROM, waaronder het biodiversiteitsbeleid valt, vanuit het VROM-stimuleringsprogramma 'Beleid met Burgers' dat tot doel heeft burgers actief bij milieu- en natuurbeleid te betrekken, financiën beschikbaar gesteld voor de uitvoering van het project. NovioConsult heeft vervolgens opdracht gekregen dit intensieve interactieve beleidsproces te begeleiden.

Project Biodiversiteit Hoeksche waard voor en door burgers

De vernieuwende elementen van het project maakten dat vooraf moeilijk was in te schatten wat haalbaar zou zijn en welke verwachtingen reëel zouden zijn ten aanzien van bijvoorbeeld het aantal deelnemers, de betrokkenheid en inzet van de deelnemers en de te behalen resultaten in de vorm van ideeën en concrete plannen voor beleidsontwikkeling en uitvoeringsprojecten. In verband met dat experimentele karakter van het project wordt in bijlage 1 een beknopte beschrijving gegeven van de projectorganisatie, de projectfasering en -aanpak, de gevolgde methodieken en de bereikte resultaten. Na afloop van het project zal vanuit de projectbegeleiding en -uitvoering een uitgebreider procesverslag worden opgesteld om de opgedane ervaringen op te tekenen en om te leren uit het procesverloop.

Projectdoelstellingen

Het project heeft tot doel om na te gaan of en hoe het mogelijk is om op regionale schaal samen met burgers, bewonersgroepen, organisaties en instellingen uit het gebied op een zodanige wijze invulling en uitwerking te geven aan het begrip 'biodiversiteit', dat het aantrekkelijk wordt voor regionale initiatieven en beleidsplannen. Ideeën van burgers moeten gerealiseerd kunnen worden in lokaal en regionaal beleid, waarmee ook een bijdrage wordt geleverd aan biodiversiteitsdoelstellingen. In een eerdere fase van het project is gebleken dat in het gebied draagvlak bestaat om dit pilotproject daadwerkelijk uit te voeren. Daarnaast heeft het project tot doel om te bezien of met behulp van de ervaringen in de Hoeksche Waard een methode of model voor het ontwikkelen van biodiversiteitsbeleid samen met burgers zou kunnen worden ontwikkeld dat ook in andere regio's bruikbaar is.

Beoogde projectresultaten

1. Een substantieel aantal plannen voor een regionale vertaling van biodiversiteitsbeleid in concrete plannen. Gedacht wordt aan minstens 10-15 substantiële ideeën / plannen.
2. Actieve betrokkenheid en substantiële invloed van een brede vertegenwoordiging uit het gebied van burgers en hun organisaties bij de ontwikkeling van de plannen en beleidsvoorstellen. Gedacht wordt aan deelname door circa 100 - 150 burgers en/of burgerorganisaties.
3. Brede invulling van het begrip biodiversiteit en de maatschappelijke benutting van biodiversiteit voor de functies als wonen, landbouw, werken, recreëren en natuur.
4. Een aantrekkelijk geredigeerd en vormgegeven eindrapport.
5. Duidelijke uitspraken van betrokken overheden (nationaal, provinciaal en lokaal) over de manier waarop zij de uitkomsten in beleid zullen proberen om te zetten.
6. Antwoord op de vraag of het mogelijk is gebleken om samen met burgers biodiversiteit te operationaliseren en op de vraag of de gevolgde aanpak bouwstenen kan opleveren voor de ontwikkeling van een breder toepasbare methode voor burgerparticipatie bij beleidsontwikkeling op het gebied van biodiversiteit (de ontwikkeling van de methode maakt geen deel uit van het project).

Gehanteerde aanpak

Stap 1 Voorbereidingen

Stap 2 Werving projectdeelnemers: publicatie en centrale aftrapbijeenkomst

Stap 3 Eerste ronde werkgroepbijeenkomsten

Stap 4 Tweede ronde werkgroepbijeenkomsten

Stap 5 Slotbijeenkomst

Stap 6 Eindrapportage

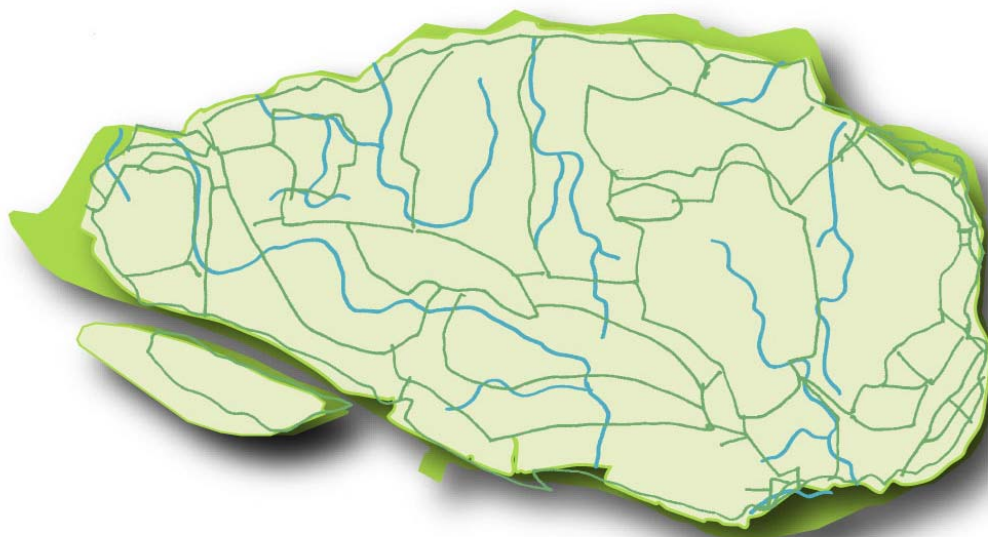
De Hoeksche Waard met biodiversiteit op de kaart

Met plannen van burgers die het landschap, de natuur en de vitaliteit van de streek versterken

Landschappelijke opbouw Hoeksche Waard

De Hoeksche Waard is één van de Zuid-Hollandse eilanden, meet 275 vierkante kilometer en heeft meer dan 80.000 inwoners in zes gemeenten. Het is een agrarisch eiland (akkerbouw) ingeklemd tussen Spijkenisse, Rotterdam en Dordrecht, dat gelegen is in het zuidelijk deel van de Randstad. De Hoeksche Waard is geheel omgeven door water. Het Spui en de Oude Maas zijn de laatste restanten van het stelsel van getijdenrivieren in de Delta van Zuid-West Nederland. In het Haringvliet ligt ten zuiden van de Hoeksche Waard het eiland Tiengemeten. Opmerkelijk genoeg heeft de Hoeksche Waard haar identiteit goed vast weten te houden.

Het landschap is vanuit historisch oogpunt bijzonder interessant. Veel voor het overgrote deel nog gave dijken doorsnijden het eiland en vertellen het verhaal van de geleidelijke bedijking van het gebied tussen 1538 en 1653. Afgedamde kreken met hun binnendijkse verbredingen complementeren het bedijkingspatroon.

Afbeelding 1: dijken en kreken in de Hoeksche Waard

De dijken vormen linten door het landschap waarover de meeste wegen zijn gelegd. Karakteristiek voor de dijken is de dichte beplanting met vaak meerdere rijen bomen. Ze vormen de coulissen van het weidse akkerland. Tussen de dijken lopen oude kronkelende kreken veelal door akkerbouwgebied. Langs een aantal van deze kreken zijn rietkragen, natuurvriendelijke oevers en wandelpaden aangelegd. Opvallend is de openheid en gaafheid van de polders. De verstedelijking is geconcentreerd in de kernen en wat lintbebouwing op de dijken.

Inhoudelijk brede aanpak

In dit project zijn er vele werkgroepen gevormd die op een breed terrein aan de slag zijn gegaan. Zo zijn naast landbouw, fruitteelt, water en natuur ook de functies wonen, werken, recreatie en educatie door aparte werkgroepen behandeld. Uit deze werkgroepen is een groot aantal ideeën naar voren gekomen. Een deel daarvan is door de werkgroepen geselecteerd en verder uitgewerkt tot de plannen die in dit rapport staan beschreven.

Mooi en nuttig

Een aantal plannen richt zich op het klassieke natuurbeheer, zoals bijvoorbeeld het oeverwaluwplan, de dakpannen voor gierwaluwen en het aanleggen van paaiplassen voor vissen. Deze plannen maken de Hoeksche Waard vooral mooier voor de bewoners en bezoekers. Ook zijn ideeën genoemd die meer aansluiten bij de belevingswaarde, bekendheid, omgevingskwaliteit en identiteit van de streek. Zo zijn er plannen ontwikkeld voor een thematuin en een bezoekerscentrum bij recreatieoord Binnenmaas, die tonen wat er met name aan natuur en landschap aan moois te beleven is in de Hoeksche Waard. Door kano-, fiets- en wandelroutes te combineren wordt op een actieve en veelzijdige manier kennisgemaakt met de natuur en het landschap in de streek. Educatieve paden zijn leerzaam en mooi. Ze verhogen het omgevingsbewustzijn van scholieren. Al deze plannen vergroten de recreatieve waarde van de Hoeksche Waard, waardoor de streek meer bezoekers zal gaan trekken. Behalve mooi is dit dus ook nuttig (vergroten recreatieve inkomsten).

Nuttig en mooi

Vanuit de agrarische hoek zijn daarnaast plannen aangedragen die veel meer vanuit een nuttig gebruik van biodiversiteit zijn ontwikkeld. Het gaat hierbij vooral om het beter benutten van natuur in de bedrijfsvoering. Vanuit de fruitteelt is er het plan voor de inzet van compost als bodemverbeteraar en de aanleg van brede, soortenrijke heggen voor de onderdrukking van insectenplagen. Het akkerrandenplan beoogt vooral de waterkwaliteit te verbeteren, waar het leven in en rond het water van profiteert. Bloemrijke randen zijn fraai om te zien en kunnen eveneens een rol spelen bij de plaagonderdrukking. Wildakkers versterken de wildstand en beperken de vraatschade aan gewassen. Met precisielandbouw wordt de inzet van mest en chemische middelen beperkt en kunnen nesten worden ontzien. Verder zijn er ook plannen om praktijkkennis over het benutten van biodiversiteit in de landbouw beter te verspreiden onder de boeren en de resultaten ook te tonen aan burgers en bestuurders, voor het verkrijgen van het nodige publieke en financiële draagvlak.

Complexe samenhang tussen plannen

Er blijkt tussen de plannen en ideeën een vaak complexe samenhang en afhankelijkheid te zijn. Soms staan plannen elkaar in de weg en soms versterken ze elkaar. Zo verhoogt de aanplant van meidoornhagen de aantrekkelijkheid van het landschap, maar vergroot het tevens de kans op bacterievuur (een besmettelijke ziekte) in de fruitteelt. Worden echter andere struiken en bomen (dan meidoorn) in de hagen gebruikt, dan kunnen deze tevens dienen als biodiverse windschermen voor diezelfde fruitteelt, die een rol kunnen spelen in de

onderdrukking van insectenplagen. Deze hagen kunnen bovendien de identiteit en aantrekkelijkheid van het landschap vergroten.

Door de werkgroep vis- en waterbeheer zijn plannen ontwikkeld waar de visstand en sportvissers van profiteren. Deze plannen lijken te zijn ontwikkeld vanuit het oogpunt van vissen, dus vanuit een onder-water-perspectief: vanuit hun behoefte aan schoon water en trek-, schuil- en paaigelegenheid. Deze plannen hebben vaak raakvlakken met die van andere werkgroepen. Zo zou het plan ter verbetering van de waterkwaliteit ook door de werkgroep water ingebracht kunnen zijn. Omgekeerd zou het plan Swanenblake van de werkgroep water voor herstel van de havenmonding bij Piershil om binnen- en buitendijkse natuur weer met elkaar te verbinden ook door de werkgroep vis- en waterbeheer geschreven kunnen zijn. Dit plan bevordert immers de vistrek, waar ook een apart plan voor is gemaakt. Van de voorgestelde natuurlijke oevers profiteren niet alleen de vissen, maar ook diverse planten, vogels en insecten. Bovendien creëer je zo mooiere visplekken. De rietvelden langs de natuurlijke oevers verbeteren ook nog de waterkwaliteit (opname meststoffen) en verfraaien het landschap. De aanleg van (educatieve) wandelpaden langs kreken maakt deze ook toegankelijker voor sportvissers. De belangen van recreatie, sportvisserij, water en natuur blijken hierbij telkens samen op te gaan. Soms zijn er echter wel knelpunten, zo gaan de voor de natuur benodigde rust en (intensieve) recreatie, bijvoorbeeld in de vorm van wandelen en kanoën, niet goed samen.

Lopende het proces is duidelijk geworden dat veel biodiversiteitplannen meer doelen dienen dan vooraf gedacht. Zo zijn bloemrijke akkerranden allereerst mooi om te zien en verhoogt de aanleg ervan de belevingswaarde voor zowel de bewoners als bezoekers van de Hoeksche Waard. Steeds meer recreanten (met name fietsers) weten reeds de weg naar de Hoeksche Waard te vinden. Aantrekkelijke randen versterken deze trend. Worden diezelfde akkerranden langs de sloten gelegd dan vervullen die bufferstroken tevens een functie in het verbeteren van de waterkwaliteit, door de uitstoot van schadelijke stoffen in het water terug te dringen. Bloemrijke akkerranden kunnen echter ook bepaalde nuttige zweefvliegen en sluipwespen aantrekken die schadelijke insecten in het aanpalende akkerland mee helpen bestrijden, waardoor in de toekomst wellicht minder gewasbeschermingsmiddelen nodig zijn.

Schaalniveaus

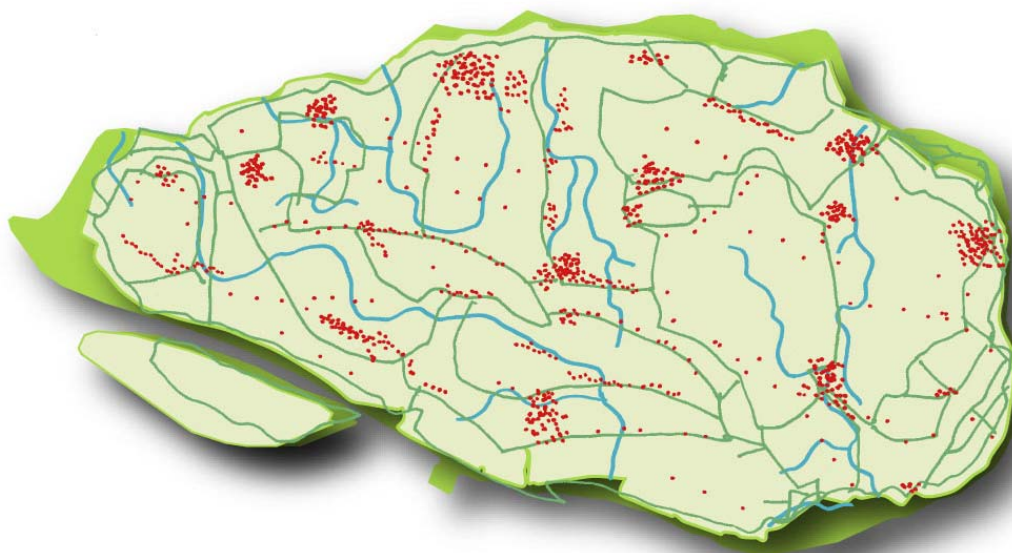
Langzamerhand is door het verbinden van een aantal plannen en ideeën een veel breder beeld ontstaan op hoe biodiversiteit in de streek zou kunnen worden ingezet. Een beeld waarin het landschap de basis vormt. In dit beeld vormen de voor de Hoeksche Waard kenmerkende dijken en kreken het raamwerk voor een groen-blauwe dooradering (dooradering met natuur en water). Een raamwerk waarvan een natuurlijker beheer er op een laag schaalniveau bijvoorbeeld voor zorgt dat een vlinderplant in een tuin in Klaaswaal inderdaad vlinders trekt, of dat het lieve heersbeestje de luis in het akkerland bereikt. De dijken en kreken fungeren bij het juiste beheer als verbindingen waarlangs insecten zich kunnen voortbewegen. Vallen er gaten in dat beheer dan verkleint dat de kans dat een insect (vlinder, zweefvlieg, kever, sluipwesp) een geïsoleerd gebied (tuin of akker) bereikt. Het raamwerk van dijken en kreken bepaalt daarnaast op een hoger schaalniveau de aantrekkelijkheid, eigenheid/identiteit en recreatieve mogelijkheden van de Hoeksche Waard.

Burgerplannen sluiten aan bij landschappelijke opbouw

Het is dan ook niet verwonderlijk dat veel plannen die door de burgers zijn aangedragen zich richten op het versterken en verbeteren van de biodiversiteit van de dijken en kreken. Zo wordt aandacht gevraagd voor het beschermen van beeldbepalende bomen en voor een meer gevarieerd bomenbestand op de dijken. Om de identiteit van de streek te versterken wordt hierbij gekozen voor soorten die van oudsher in het gebied voorkomen. Wandel- en fietspaden langs dijken en kreken vergroten de toegankelijkheid (voor de mens).

De biodiversiteit van de kreken wordt versterkt door de aanleg van natuurvriendelijke oevers en het aanleggen van paai- en schuilplaatsen voor vissen. Ambitieuw is het plan om bij Piershil weer verbinding te krijgen tussen het binnendijkse krekensysteem en het buitendijks gelegen water. Dit

maakt de trek van de miljoenen stekelbaarsjes die vroeger het gebied in en uit zwommen weer mogelijk. De waterkwaliteit wordt verder verbeterd door tussen akker en sloot of kreek een akkerrand aan te leggen van drie meter breed, waar niet wordt gespoten of gemest. Deze akkerranden kunnen tevens zorgen voor de fijnmazige dooradering van de akkers met natuurlijke vijanden van insectenplagen.

Afbeelding 2: Kernen en groen-blauwe dooradering

Gewenste situatie

De noodzaak om de biodiversiteitsplannen in een breed kader te plaatsen is het eerst gevoeld bij de uitwerking van het project akkerranden langs sloten. Het van oorsprong Brabantse project richt zich in eerste instantie specifiek op het verbeteren van de waterkwaliteit door de aanplant van zogenaamde bufferstroken of vanggewassen langs waterlopen. Een verbreding naar functionele agrobiodiversiteit (plaagonderdrukking door natuurlijke vijanden) is in het voorjaar van 2004 gemaakt. Voorgesteld is om de 3,5 meter brede strook met vanggewassen langs waterlopen in te ruilen voor een meer natuurlijke gras- en bloemenstrook, waardoor de natuurlijke vijanden (predatoren) makkelijker het akkerland in kunnen komen. De volgende gewenste situatie is door de agrariërs binnen het project voor de Hoeksche Waard beschreven:

'In 2015 is het gebruik en de afhankelijkheid van chemische gewasbeschermingsmiddelen sterk verminderd door de inzet van plaagregulatoren en een fijnmazige verweving van natuur en landbouw. Deze fijnmazige en voor de landbouw functionele natuur beslaat ongeveer 10% van het landbouwareaal en is ingericht als leef- en schuilgelegenheid voor een grote diversiteit aan plaagregulatoren ten dienste van de landbouw. De kreken, waterwegen en dijken in de Hoeksche Waard dienen als hoofdstructuur, waaruit smalle banen natuur de akkerlandpercelen doorsnijden.

Ook andere preventieve en niet-chemische maatregelen worden aangewend, zoals de keuze van plantmateriaal, resistentie van het ras, onderzaai met een ander gewas en het uitzetten van (extra) natuurlijke vijanden.

Het netwerk van akkerranden wordt tevens deels ontsloten als wandelpad voor recreatie. Dit geeft een impuls aan extra economische activiteiten die bijdragen aan de sociale en economische draagkracht van de Hoeksche Waard.'

Eind augustus hebben onder begeleiding van Alterra een aantal wetenschappers en agrariërs uit de streek de gewenste groen-blauwe dooradering verder geconcretiseerd op basis van de allerlaatste wetenschappelijke inzichten.

Gebiedsvisie biodiversiteit

In het begin van het project was het begrip biodiversiteit nog een vaag en weinig uitgewerkt containerbegrip op gebiedsniveau. Lopende het proces is het begrip voor de meeste deelnemers steeds concreter geworden en is het zelfs mogelijk geworden om een vanuit de landbouw geïnitieerd concreet 'overall' beeld neer te zetten. In dit beeld staan niet meer alleen de landbouwbelangen centraal, maar zijn deze belangen gekoppeld aan die van water, natuur en recreatie. Naast een ecologisch en economisch duurzame akkerbouw staan dan ook het schoner maken van het watersysteem, het vergroten van de belevingswaarde van het gebied en het versterken van de eigen identiteit van de Hoeksche Waard centraal in dit beeld:

Streefbeeld toekomst Hoeksche Waard

De landbouw in de Hoeksche Waard produceert als een van de eerste gebieden in Europa een maatschappelijk gewaardeerd product binnen een geaccepteerde productiewijze. Het gebied heeft hiermee een herkenbare identiteit opgebouwd waarmee regioproducten herkenbaar zijn. Die eigen identiteit en landschappelijke kwaliteit is tevens de basis waarop een specifiek publiek de regio bezoekt voor recreatief verblijf.

Preventieve chemische gewasbescherming wordt zo veel mogelijk vervangen door het benutten van de functionele biodiversiteit (stimulering van plaagregulatoren). De dijken, buitendijkse natuurgebieden en de natuurontwikkelingsprojecten langs de kreken dienen als brongebieden voor plaagregulatoren als sluipwespen, kevers en zweefvliegen. Het brongebied is vergroot door verdere natuurontwikkeling langs de kreken in het westelijk deel van de Hoeksche Waard, het ecologisch beheren van 300 kilometer dijk en het omzetten van circa 100 hectare bestaande populierenakkers in natuurbos.

Langs de meeste kreken en waterlopen ligt een 3,5 meter brede bloemrijke akkerrand die er -deels natuurlijk, deels ingezaaid- voor zorgt dat plaagregulatoren het akkerland kunnen bereiken. Nieuwe hagen en erfbeplanting complementeren het beeld. Uiteindelijk wordt, naargelang de nabijheid van dijken of een natuurgebied, 4 tot 7% van het agrarisch gebied omgezet in fijnmazige natuur. Binnen grote uitgestrekte percelen akkerbouw worden in aansluiting op de dijken en kreken zogeheten 'beetlebanks' neergelegd. Beetlebanks zijn smalle grasstroken van circa één meter breed die dienen als overwinteringsgebied voor kevers en vluchtplaats voor andere insecten. De gewassen worden dagelijks op basis van remote-sensing onderzocht op de aanwezigheid van ziekten / plagen. Curatieve ingrepen gebeuren selectief en pleksgewijs op basis van deze gegevens (precisielandbouw).

De gelden voor deze fijnmazige verweving komen uit de fondsen voor Plattelandsvernieuwing en de afoming van de Europese Landbouwsubsidies (modulatie) voor akkerbouwproducten. Om de kosten te drukken wordt veel van het beheer van dijken en langs sloten door de boeren zelf uitgevoerd. Het omzetten van populierenakkers in natuurbos kan worden gefinancierd door het toestaan van enkele landhuizen.

In aansluiting op het agrarisch gebied beheert de plantsoenendienst het openbaar groen op een wijze die aansluit op de wensen en eisen van functionele agrobiodiversiteit. Recreatiegebieden, plantsoenen en bermen van wegen sluiten aan bij het gewenste agrarisch natuurbeheer gericht op plaagregulatoren. Bij het planten van bomen en struiken wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van authentiek plantmateriaal van bomen en struiken die van oudsher in de Hoeksche Waard voorkomen.

De waterkwaliteit van de sloten en krekens is aanzienlijk toegenomen. Dit is de biodiversiteit ten goede gekomen. De visstand is verbreed (snoekwater) en een aantal verdwenen waterplanten zijn terug. Ook is bij Piershil een verbinding tussen binnen- en buitendijkse wateren tot stand gekomen. Veel trekvisserijen hebben hierdoor weer toegang gekregen tot de Hoeksche Waard.

Over een aantal akkerranden zijn voet- en fietspaden gelegd, waardoor een fijnmazig en zeer attractief vrijliggend wandel- en fietspadennet de Hoeksche Waard doorsnijdt langs kleurrijke, bloemrijke akkers. Een aantal themawandelpaden (waterpad, biodiversiteitspad) zijn aangelegd.

Het beeld van de Hoeksche Waard naar buiten toe is spectaculair veranderd. Zagen veel beleidsmakers het gebied als een leeg suikerbietengebied (een witte vlek op de kaart), de landschappelijke transitie heeft dat beeld totaal omgedraaid. Sinds 2008 is het gebied als Nationaal Landschap en voorbeeldgebied binnen Europa gekenmerkt. Hier is de eerste transitie richting duurzaamheid gerealiseerd.

Door de gestegen belevingswaarde is de toeristische en recreatieve kracht van de Hoeksche Waard sterk toegenomen. Veel inwoners van Rotterdam en Dordrecht fietsen en wandelen in de weekenden in de Hoeksche Waard. Kleine kampeerterreinen zijn bij boerderijen geopend. Bij het bezoekerscentrum Binnenmaas is een grote thematuin gerealiseerd. Een aantal dagrecreatieve terreinen zijn extra aangelegd. Het zuidelijk deel van het eiland en Tiengemeten zijn als internationaal biodiversiteitsgebied op de kaart gekomen.

De burger is bij de transitie van het landschap en de landbouw direct betrokken. De toegankelijkheid van het agrarisch gebied vanuit de directe woonomgeving is sterk verbeterd. Inheemse planten, struiken en bomen hebben massaal niet bij de streek horende variëteiten (o.a. Japanse Kers, Siberische Berk en coniferen) vervangen in de tuinen en plantsoenen en op de dijken en industrieterreinen. Rond de basisscholen zijn kleine educatieve biodiversiteitspaden aangelegd, waarbij wordt getoond en uitgelegd wat er aan natuurlijke rijkdom is te beleven. De scholieren krijgen hier van door het Hoeksche Waards Landschap opgeleide vrijwilligers met behulp van leskisten aanspreekbaar onderwijs over biodiversiteit. Hierdoor is de betrokkenheid van de jeugd bij het leefbaar houden van deze streek zichtbaar verbeterd. Zo is er meer respect en waardering van het (openbaar) groen, wat zich onder meer uit in afwezigheid van vernielingen. Gierzwaluwpannen, vleermuiskasten en andere vormen van nestgelegenheid voor een veelheid aan vogels zijn algemeen in de oude en nieuwe bebouwing. Er is een economisch stabiele markt van streekproducten die per internet centraal kunnen worden besteld.

Lokaal Biodiversiteits Actieplan

Het clusteren van de plannen die door de burgers zijn aangedragen binnen een te operationaliseren gebiedsvisie voor de streek vraagt om een vervolg. De uitvoering van de plannen is nog niet gewaarborgd, de samenhang nog onvoldoende in beeld gebracht. Zo kunnen de functies wonen en werken uitgebreider en beter in dit beeld verweven worden. Ook woonwijken en bedrijventerreinen kunnen een belangrijke rol spelen in de groen-blauwe dooradering. In het gunstige geval, dus rijk aan natuur en water, vormen ze een brongebied voor natuurlijke vijanden. In het ongunstige geval vormen ze voor die natuurlijke vijanden juist onoverkomelijke barrières. Ook zal de hier gepresenteerde gebiedsvisie biodiversiteit nog moeten worden verfijnd en daar waar onzekerheden zijn (functionele agrobiodiversiteit) nog verder door de wetenschap worden getoetst.

Om zover te komen wordt voorgesteld om samen met alle participanten te komen tot het opstellen van een Lokaal Biodiversiteits Actieplan voor de Hoeksche Waard, waarin op basis van een gebiedsvisie voor biodiversiteit een stappenplan wordt opgesteld om die visie stapsgewijs te realiseren.

De organisatorische trekkers worden de RIHW en de provincie Zuid-Holland. Zowel VROM als LNV participeren op afstand. Verder zullen het waterschap, het Hoekschewaards Landschap, de agrarische sector en een aantal andere belangenorganisaties vanuit de streek participeren.

Op weg naar een duurzame Hoeksche Waard

Er is nog een ander vervolg denkbaar. In de inleiding is de complexiteit van het begrip biodiversiteit beschreven. De vraag is vervolgens hoe dit complexe begrip past binnen een visie op een duurzame Hoeksche Waard (dus hoe is de gebiedsvisie op biodiversiteit ingebed in een bredere, duurzame gebiedsvisie, waarin ook sociale en economische aspecten vanaf het begin zijn meegenomen). Het is wenselijk dat partijen (zoals overheden) buiten de Hoeksche Waard dit met individuen, sociale groepen en instituties in de Hoeksche Waard zelf oppakken wanneer eenmaal de ontwikkeling en uitvoering van onderstaande plannen een feit is.

Uitgewerkte plannen

Werkgroep Educatie

- Padenplan Hoekschewards Landschap: aanleg educatieve paden 25

Werkgroep Fruitteelt

- Compostplan: inzet compost als bodemverbeteraar 27
- Windschermenplan: aanleg brede heggen met meerdere soorten bomen en struiken 29

Werkgroep Landbouw

- Akkerrandenplan: langs water onbespoten en onbemeste brede randen 31
- Precisielandbouwplan: toepassen GPS 33
- Weidevogelplan: toepassen SAN-regeling voor weidevogels 35
- Resultaten tonen plan: tonen resultaten van biodiversiteitsbevorderende maatregelen 36
- Studiegroepplan: vormen van een studiegroep functionele agrobiodiversiteit 38

Werkgroep Natuur

- Bermbeheerplan: beheer van bermen door boeren 40
- Amfibipoelenplan: Aanleg van amfibiepoelen 42
- Bomenplan: herstel van een gevarieerd bomenbestand op dijken 43
- Oeverzwaluwplan: aanleg van oeverzwaluwwallen 45

Werkgroep Recreatie

- Recreatierouteplan: combineren kano-, fiets- en wandelroutes 47
- Thematuinplan: aanleg educatieve thematuin in recreatieoord Binnenmaas 50
- Bezoekerscentrumplan: aanleg bezoekerscentrum bij recreatieoord Binnenmaas 53

Werkgroep Vis- en waterbeheer

- Paaiplaatsenplan: aanleg van vispaaiplaatsen 55
- Natuurlijke oevers plan: aanleg en onderhoud van natuurlijke oevers 57
- Zuiver water plan: extra zuiveringsstap bij septic tanks 59
- Vissoortenplan: wegvangen en uitzetten van vissoorten 60
- Visintrekplan: aanleg visingangen en vistrappen 61
- Visschuilplaatsenplan: aanleg schuilplaatsen voor jonge vis 62

Werkgroep Water

- Waterpadplan HWL: educatief opwaarderen van dit pad 63
- Plan Swaneblake: verbinden van binnen- en buitendijkse natuur 65

Werkgroep Werken

- Beheerplan industrieterreinen: doordachter en duurzamer groenbeheer 68

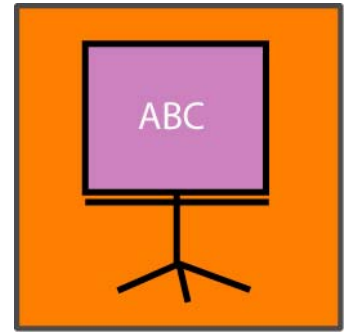
Werkgroep Wonen

- Hagenplan: herstel meidoornhagen 70
- Groenbeheerplan: vergroten acceptatie natuurlijk groenbeheer 72
- Vogel- en vleermuisplan: vogel- en vleermuisvriendelijke gebouwen 74
- Jeugdplan: informeren jeugd over biodiversiteit in de woonomgeving 76

Werkgroep educatie

Padenplan Hoeksche Waards Landschap

Aanleg educatieve paden

Inhoud

Plan

Dit plan gaat over de organisatie en financiering van doe-paden en tochten van het Hoeksche Waards Landschap in de hele Hoeksche Waard ten behoeve van de hier aanwezige scholen. Hiermee ervaren leerlingen in het basisonderwijs de rijkdom aan natuur en functies van de natuur in hun directe leefomgeving. Het doel is om hen meer waardering voor de natuur bij te brengen zodat zij hier zorgvuldiger en bewuster mee omgaan. Dit wordt overigens ook op allerlei andere manieren geprobeerd. Zo heeft het Hoeksche Waards Landschap een milieu-natuurspel ontwikkeld dat wordt gespeeld als een levend ganzenbordspel. Het gaat hierbij om het individueel of groepsgewijs uitvoeren van opdrachten

Bijdrage aan biodiversiteit

Bescherming van de natuurlijke rijkdom begint bij respect en waardering. In de huidige vorm heeft het plan hoofdzakelijk betrekking op soorten, maar ook ecosystemen en landschap krijgen aandacht. In de toekomst zou meer aandacht kunnen worden besteed aan de functionele kant van biodiversiteit.

Andere voordelen

Dit plan draagt (op termijn) bij aan een mooiere Hoeksche Waard omdat de deelnemende jeugd zich waarschijnlijk verantwoordelijker zal gedragen tegenover de leefomgeving. Toekomstige generaties krijgen zodoende meer begrip voor biodiversiteitsbeleid en de ingrepen en maatregelen die hieruit voortvloeien.

Deze plannen zijn nuttig voor de Hoeksche Waard als met de maatregelen die de biodiversiteit versterken kostenbesparingen worden gerealiseerd. Verder leidt meer betrokkenheid bij en respect voor de natuurlijke leefomgeving vermoedelijk tot minder vandalisme en zwerfafval.

Nadelen

De resultaten zijn vermoedelijk moeilijk meetbaar in de zin van fysieke verbetering / toename van de biodiversiteit in de Hoeksche Waard.

Om toch op korte termijn een fysieke bijdrage te leveren aan de rijkdom aan soorten in de Hoeksche Waard en om de opgedane kennis in praktijk toe te passen zou kunnen worden overwogen om bij deelnemende scholen nestkasten op te hangen en bijvoorbeeld de kinderen een vlinderstruik te laten planten in de ouderlijke tuin.

Uitvoering

Locatie

Deze paden zijn mogelijk op diverse plekken in de gehele Hoeksche Waard.

Betrokkenen

Bij de ontwikkeling en uitwerking van het plan zijn de volgende partijen nodig:

- Het Hoeksche Waards Landschap (HWL) met het oog op het verspreiden van de kennis, het HWL is mogelijk betrokken bij het beheer van de kisten, afhankelijk van hoe dit systeem wordt opgezet.

- De gemeenten, met het oog op langjarige financiering en mogelijk ook het beheer van het kistsysteem.
- Bedrijven en overheden betrokken bij de Hoeksche Waard om het idee financieel mogelijk te maken.

Bij de uitvoering van het plan zijn vrijwilligers, scholen en gemeenten betrokken. Mogelijk kunnen ook Staatsbosbeheer (SBB), Vereniging Natuurmonumenten (VNM) en de Koninklijke Maatschappij Tuin en Plantkunde (KMTP), afdeling Hoeksche Waard bij het plan betrokken vanwege hun bezit van de grond en / of de aanwezige deskundigheid.

Werkwijze

Het betreft hier opschaling / uitbreiding van een bestaand initiatief, waarvoor een aantal activiteiten parallel aan elkaar kunnen worden gestart:

- Allereerst gaat het om het maken van een aantal leskisten voor alle scholen in de Hoeksche Waard. In eerste instantie wordt gedacht aan een zevental punten in de Hoeksche Waard, maar Het Hoeksche Waards Landschap zoekt momenteel uit wat een logische organisatievorm zou kunnen zijn.
- Ten tweede gaat het om het vinden en opleiden van een aantal vrijwilligers per dorp die de paden gaan markeren. Hiervoor zal een wervingscampagne gestart moeten worden en zullen er een aantal opleidingsdagen moeten worden georganiseerd. Het Hoeksche Waards Landschap zou de werving kunnen coördineren en eventueel de opleiding kunnen verzorgen.
- Ten derde gaat het om het uitbreiden van het lesmateriaal (bijvoorbeeld bij het ontwikkelen van de zogenaamde zoekkaarten). Met dit materiaal kan ook de nuttige kant van biodiversiteit beter worden belicht. Mogelijk kan hierbij gebruik worden gemaakt van de kennis die is opgedaan bij de ontwikkeling en uitvoering van de andere biodiversiteitsplannen.

Planning

Het maken van de kisten zou in een tijdsbestek van 3 maanden kunnen worden gerealiseerd. De meeste paden starten na de winterperiode, het zou dus mooi zijn om tijdens de afsluitende bijeenkomst een financieringsbron te hebben voor dit onderdeel. De kisten worden bij voorkeur gefinancierd voor die scholen die ook de structurele bezetting van de paden door vrijwilligers geregeld hebben. Deze vrijwilligers zouden dan in de wintermaanden theoretisch kunnen worden bijgeschoold en in het voorjaar 2005 kunnen starten.

Kostenindicatie

Ontwikkeling

De kosten om het project van de grond te krijgen

3 leskisten (€ 5.000 per 3) voor de 7 dorpskernen	€	35.000,-	
• Opleiding vrijwilligers	€	2.500,-	
• Overheadkosten	€		2.500,-
Totale kosten	€	40.000,-	

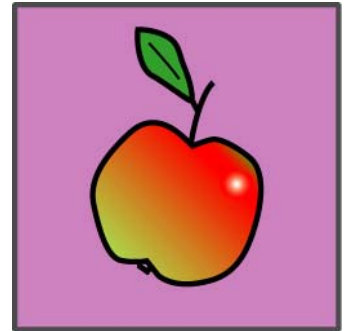
Onderhoud

De onderhoudskosten van de kisten kunnen vervolgens worden gedekt uit de subsidie die de gemeenten in de Hoeksche Waard beschikbaar stellen aan organisaties voor geleverde diensten.

Werkgroep fruitteelt

Compostplan

Inzet compost als bodemverbeteraar

Inhoud

Plan

Het gaat in dit plan om het bereiken van een vruchtbare en gezonde bodem door het aanbrengen van de juiste compost ter vervanging van anorganische mest (kunstmest). Deze compost beschikt over de juiste verhouding en soorten bacteriën, schimmels, nematoden (aaltjes) en protozoa (ééncellige organismen, vergelijkbaar met bacteriën). De bacteriën en schimmels breken organisch materiaal af. Hierbij komt stikstof vrij die opneembaar is voor de plant. Hierdoor kan de kunstmestgift aanzienlijk worden verlaagd of zelfs geheel achterwege blijven. De in compost en de bodem aanwezige protozoa en nematoden vormen voedsel voor o.a. wormen, die weer voedsel vormen voor duizendpoten en tenslotte de grotere dieren (zoals vogels, egels, etc.). Ook deze dieren leveren mest en sterven af, zodat zij weer als voedsel dienen voor de bacteriën en schimmels die planten afbreken. Hiermee is de kringloop rond.

Toelichting

Aan de basis van een vruchtbare en gezonde bodem ligt een ondergrondse voedselketen. Een keten die zich onderscheidt door verscheidenheid en waar de een de ander tot voedsel dient. Sommige gewassen zoals fruit, boomkwekerijgewassen en sommige bloemisterijgewassen zoals rozen, wenssen een schimmeldominante grond. Andere gewassen, zoals blad-, bol-, en knolgewassen prefereren een bacteriedominante grond.

Sinds eind vorige eeuw in de landbouw is gestart is met het voeden van planten door toediening van anorganische zouten, is de natuurlijke kringloop van de bodem doorbroken. In plaats van de bodem te voeden, die op haar beurt de plant weer voedt, wordt met anorganische meststoffen de plant rechtstreeks gevoed. Door het doorbreken van de natuurlijke kringloop veranderen de verhoudingen in natuurlijke schimmels, bacteriën, protozoa en nematoden in de bodem en wordt de grond gevoeliger voor structuurbederf en de plant gevoeliger voor bepaalde ziekten. Aan het gebruik van kunstmest kleven dus nogal wat nadelen.

Bijdrage aan biodiversiteit

Compost draagt bij aan een rijker bodemleven. Dit gevarieerde bodemleven staat weer aan de basis van een grote rijkdom aan hierop en hierin aanwezige planten en dieren.

Andere voordelen

Het gaat hier om een bewezen techniek. De inzet van compost heeft allerlei voordelen voor de landbouw. Zo zorgt compost voor een vruchtbaarder bodem, wat de gewasopbrengst ten goede komt. Verder verlaagt compost de ziektedruk, waardoor de inzet van chemische gewasbeschermingsmiddelen wordt beperkt. Ten slotte verbetert compost de bodemstructuur, waardoor de erosie en de uitspoeling van kunstmest verminderen. Ook de waterbergingscapaciteit neemt toe, waardoor de gevoeligheid voor verdroging afneemt en de behoefte aan beregening vermindert.

Ook andere functies profiteren hiervan, zo verbetert de waterkwaliteit door minder inzet en uitspoeling van kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen.

De verbeterde kwaliteit van water en bodem zorgt weer voor een grotere rijkdom aan planten en dieren. Met het herstel en de versterking van natuurlijke processen in de bodem en het schoner worden van het water herstelt immers ook de natuur.

Doordat er meer natuur is in de vorm van soorten en planten en dieren die wij zien en waarvan wij kunnen genieten (macroflora en -fauna) wordt ook de recreatie versterkt. Er valt immers meer te beleven.

Nadelen

De kosten die aan de inzet van compost zijn verbonden, deze zijn hoger dan de gewasopbrengsten.

Uitvoering

Locaties

Dit plan is in de eerste plaats bestemd voor boomgaarden in de gehele Hoekse Waard. Ook de landbouw kan hier de vruchten van plukken.

Betrokkenen

Dit zijn in de eerste plaats geïnteresseerde fruittelers in de Hoekse Waard. Verder is er een adviserende rol weggelegd voor Fruitconsult en Compara. Fruitconsult is een voorlichtingsbureau voor de fruitteelt gericht op snoei, bemesting en plaagbestrijding. Compara is een initiatief van internationaal opererende specialisten op gebied van land en tuinbouw gericht op het ontwikkelen van compostingsprojecten. De compost kan betrokken worden van compostingsbedrijf AG van Iersel en zn BV.

Werkwijze

De juiste compost op het juiste moment op het juiste gewas brengen. Een goede compost is niet zoals deze in het algemeen in een groente-, fruit- en tuinafval (GFT) compostering gemaakt wordt. Groencompostering komt dicht in de buurt. Compara staat een compostingsproces voor dat continu in de gaten wordt gehouden. Als de temperatuur te hoog dreigt op te lopen wordt de compost met een speciale keermachine omgezet. De compost ligt daarbij op ruggen die met een soort doek zijn afgedekt. Er wordt een starter toegediend om de juiste schimmels en bacteriën te bevorderen en het proces te versnellen. Het eindproduct laat zich het best vergelijken met goedverteerde stalmest. Ingrediënten die voor de compost gebruikt kunnen worden zijn houtsnippers, stro, maaisel en kippenmest. Daarnaast wordt altijd wat grond toegediend. Voor de fruitteelt voldoet een schimmelrijke compost het best.

Planning

De compost kan in de winter van 2004-2005 worden aangewend.

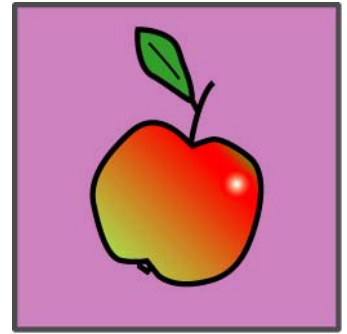
Kostenindicatie

De eerste en belangrijkste actie is het inventariseren van de voedselketen in de bodem. Management van deze voedselketen kan immers niet plaats vinden zonder de status ervan te kennen. Die inventarisatie gebeurt door het nemen van een grondmonster waar een chromatogram, humustest en een microbiologische analyse van gemaakt worden. De kosten van zo'n analyse bedragen € 120,-. De compost kost ongeveer € 60,- per kuub, en er is 50 kuub per hectare nodig. Het aanbrengen van de compost kost € 6,- per kuub. Los van de analysekosten bedragen de bemestingskosten dus circa 3300 euro per hectare.

Werkgroep fruitteelt

Windschermenplan

Aanleg brede heggen met meerdere soorten bomen en struiken

Inhoud

Plan

Plan voor aanleg en onderhoud van bredere heggen rondom fruitpercelen die bestaan uit meerdere soorten bomen en struiken. Deze heggen bieden schuilplaats aan nuttige insecten en roofdieren. Het gaat om de volgende soorten bomen en struiken: de zwarte els (geeft zaden), de Spaanse aak, de Gelderse roos (geeft bloemen plus bessen), de vuilboom (geeft bloemen plus bessen) de vlier (geeft bloemen plus bessen) en de hazelaar (geeft noten).

Bijdrage aan biodiversiteit

De biodiversiteit neemt toe door een grotere variatie aan soorten bomen en struiken. Deze bomen en struiken hebben bloemennectar en stuifmeel voor diverse insecten. Deze insecten vinden hier tevens een schuilplaats. Hierdoor worden vogelsoorten aangetrokken die bessen (kramsvogel, lijster), insecten (heggenmus, boomklever) en zaden (vink, putter, kneu) eten. Dus zowel de diversiteit aan bomen, struiken, insecten als vogels neemt toe.

Andere voordelen

Verfraaiing van het landschap. Van een heg die rijk is aan bomen, struiken en vogels valt meer te genieten dan van een soortenarme heg.

Extra beperking van de 'drift' (verspreiding van gewasbeschermingsmiddelen buiten de teeltzone) door vergroting van de spuitvrije zone. Deze zone is nodig om de heggen tot een optimale soortenrijkdom aan bomen, struiken en insecten te laten komen, zodat de plaagregulerende werking maximaal is. Hierdoor wordt tevens het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen beperkt. Daarnaast vangen bredere heggen de nog benodigde gewasbeschermingsmiddelen beter op, waardoor de uitspoeling wordt beperkt. Hierdoor verbetert de kwaliteit van bodem en water.

Nadelen

De kosten die met de aanleg gemoeid zijn en de grond die voor deze aanleg uit productie wordt genomen. Tegenover deze inkomstenderving moet uiteraard een vergoeding staan om het voor fruittelers aantrekkelijk te maken deel te nemen (zie 'Kostenindicatie').

Uitvoering

Locaties

In principe alle fruitteeltbedrijven in de Hoeksche Waard.

Betrokkenen

De beoogde deelnemers zijn milieubewuste fruittelers die de mogelijkheid hebben binnen de bedrijfsvoering op vrijwillige basis hieraan deel te nemen. Aanleg van deze soortenrijke heggen is vooral op zijn plaats bij de herinplant of nieuwe aanplant van heggen. Deze heggen kunnen worden gesponsord door het waterschap en het hoogheemraadschap. Verder is ook de provincie Zuid-Holland hiervoor in beeld.

Werkwijze

De aanleg van de heggen moet aan een aantal voorwaarden voldoen. Zo is het nieuwe groen vrij groen, er is dus geen sprake van herinplant. Het nieuwe groen dient niet gevoelig te zijn voor

verzuring. De nieuw aan te planten soorten komen uit de lijst voor inheemse bomen en struiken uit de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (SAN-regeling), met uitzondering van soorten die gevoelig zijn voor bacterievuur. Het gaat om korte contracten (6 jaar) met de fruittelers, met de afspraak dat bij voortzetting de grondvergoeding verlengd wordt. De telers die zich vrijwillig extra beperkingen opleggen om de soortenrijkdom van de heggen te vergroten krijgen een extra vergoeding conform de SAN-regeling. Die extra beperkingen zijn er in de vorm van aangepaste knipdata, aangepaste onkruidbestrijding, het aanleggen van houthopen, etc.

Planning

Aanplant van deze heggen kan altijd, maar komt vooral in beeld bij de herinplant of nieuwe aanplant van heggen.

Kostenindicatie

Voor financiering kan mogelijk gebruik gemaakt worden van de regeling voor agrarisch natuurbeheer (SAN-regeling) en voor natuurbeheer (SN-regeling).

Aan extra kosten die vergoed moeten worden aan de teler per 1000 meter.

Bij 2 rijen (dit is 1 rij extra) op 1,5 meter:

- Aanleg 1000 planten a € 1,- € 1000,-
(€ 0,60 voor 1 jarig plantmateriaal,
€ 0,40 voor het planten)
- jaarlijkse grondvergoeding: 1,5 meter uit productie € 262,50
(5% rente van € 35.000,- (=grondwaarde per hectare))

Bij 3 rijen (dit is 2 rij extra) op 1,5 meter:

- Aanleg 2000 planten a € 1,- € 2000,-
(€ 0,60 voor 1 jarig plantmateriaal,
€ 0,40 voor het planten)
- jaarlijkse grondvergoeding: 3 meter uit productie € 525,-
(5% rente van € 35.000,- (=grondwaarde per hectare))

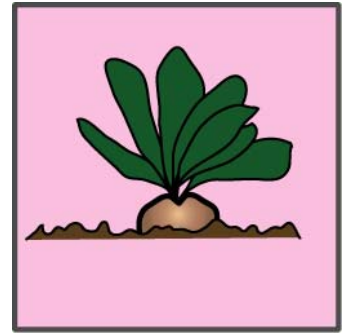
Financiering

Als de provincie de biodiversiteit in de Hoekse Waard wil vergroten, zal ook deze streek in aanmerking moeten komen voor de SAN-regeling (dus aanpassing van de geografische begrenzing van deze regeling door de provincie). Ook de natuuregeling (SN-regeling) is in beeld.

Werkgroep Landbouw

Akkerrandenplan

Langs water onbespoten en onbemeste randen

Inhoud

Plan

Dit plan gaat over het tegen een vergoeding aanleggen van bufferstroken tussen sloten en gewassen zonder gebruik te maken van mest en gewasbeschermingsmiddelen.

Door deze verbrede akkerrand wordt voorkomen dat meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen in de sloot waaien of spoelen. Op deze randen wordt een ander gewas geteeld, dat niet mag worden bemest of bespoten. Het kan gaan om gras, maar ook om een akkerbouwgewas (anders dan het hoofdgewas), dat moet worden geoogst en afgevoerd, waardoor de bodem hier verschaalt. Verder kunnen deze randen worden ingericht als wildakkers voor diverse dieren (o.a. hazen), waardoor vraatschade aan het hoofdgewas wordt voorkomen. Daarnaast kunnen ze ook dienen als voedsel- en vestigingsplaats van natuurlijke plaagregulatoren (zoals lieveheersbeestjes die luizen opeten). Ten slotte kunnen ze ook ingericht worden als fraaie bloemrijke randen.

Bijdrage aan biodiversiteit

Door deze akkerranden verbetert de waterkwaliteit, wat bijdraagt aan de diversiteit aan leven in het water (zowel van planten als dieren). De randen bieden verder schuil-, voedsel-, en nestgelegenheid aan een grote diversiteit aan dieren. De wildakkers en bloemrijke randen geven een extra verrijking van de flora en fauna. Ten slotte kunnen deze randen ook bijdragen aan het ecologisch evenwicht in het hoofdgewas, doordat ze plek bieden aan plaagregulatoren. Dit beperkt de inzet aan chemische gewasbeschermingsmiddelen, wat ook weer ten goede komt aan de biodiversiteit.

Andere voordelen

Door een beperking van de vermessing wordt het water helderder. Helder water vol met waterplanten is mooi om naar en in te kijken, bovendien stinkt het water minder (snel). Natuurlijke randen met een grotere rijkdom aan vegetatie zijn steviger, waardoor ze minder snel inzakken. De randen kunnen door de boeren worden benut voor hun machines en slangen (voor beregening en bewerking van het land), zonder dat dit zorgt voor schade aan het hoofdgewas. Een rijkere visstand en een heldere sloot is prettig voor de sportvissers. Bloemrijke randen zijn mooi voor bewoners en bezoekers van de Hoeksche Waard, dit vergroot de belevingswaarde van het agrarisch gebied. Wildakkers voorkomen vraatschade aan het hoofdgewas. Ze kunnen tevens dienst doen als plaagstopstroken, waardoor de aantasting van gewassen door insectenplagen wordt beperkt. De water- en zuiveringsschappen worden beperkt in hun kosten om de waterkwaliteit te verbeteren. Deze schappen kunnen deze randen benutten als schouwpaden. Recreanten kunnen grasranden mogelijk benutten als wandelpad. Door deze randen kunnen boeren hun land sneller en eenvoudiger bewerken (geen geknoei meer aan de randen en het risico om in het water te zakken). Bovendien wordt de akkerrand steviger, zodat erosie door zware machines of afstroming van water na een hevige stortbui wordt voorkomen. Door de bufferstrook is het talud beter bereikbaar voor onderhoud.

Nadelen

Deze randen beperken het productieve landbouwareaal en derhalve de gewasopbrengst, hiervoor dienen de boeren gecompenseerd te worden.

Uitvoering

Locaties

De akkerranden die voor vergoeding in aanmerking komen liggen langs watervoerende sloten in de Hoeksche Waard. Het betreft bufferstroken op bouwland (geen grasland).

Betrokkenen

Het project is een initiatief van stichting Rietgors en wordt samen met de Westelijke Land- en Tuinbouworganisatie (WLTO), Delta Natuurbeheer en Landschapsbeheer Zuid-Holland uitgevoerd. Ook de provincie Zuid-Holland, waterschap de Grootte Waard, zuiveringsschap Hollandse Eilanden en Waarden (ZHEW) en de WLTO zijn bij het tot stand komen van deze regeling betrokken.

Werkwijze

Voor inschrijving geldt wie het eerst komt, het eerst maakt. Het gaat om een 3,5 meter brede rand, gemeten vanaf de insteek van de sloot. Deze strook mag in principe niet worden bemest of bespoten. Pleksgewijs is echter driftvrije bestrijding van onkruiden in de strook toegestaan. Het in de rand gezaaide gewas (bijvoorbeeld gras, zomergerst, rogge, triticale of een wildmengsel) moet worden geoogst en afgevoerd. Het inschrijfformulier en de folder, waarin alle informatie over de regeling is te vinden, zijn te downloaden via www.zhew.nl, onder de rubriek 'nieuws en publicaties' en de subrubriek 'publicaties bestellen'.

Planning

De uitvoering vindt plaats in 2005 en 2006. Inschrijving voor de regeling voor deelname vanaf 2005 is mogelijk tot 1 februari 2005. Inzaaien van de bufferstrook moet voor 1 mei plaatsvinden en de producten moeten voor 1 oktober worden geoogst en afgevoerd.

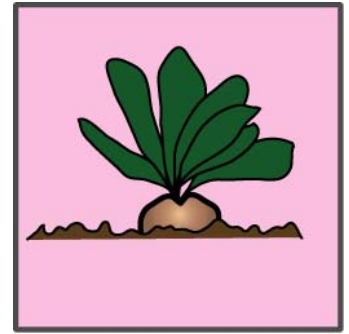
Kostenindicatie

De vergoeding voor bouwland bedraagt 50 eurocent per strekkende meter. Per jaar is 100.000 euro aan vergoedingen beschikbaar.

Werkgroep Landbouw

Precisielandbouwplan

Toepassen GPS

Inhoud

Plan

De landbouw is in de Hoeksche Waard drager van het open landschap en drager van veel biodiversiteit. Het is technisch mogelijk plaats specifieke handelingen te verrichten met een grote nauwkeurigheid d.m.v. satellietnavigatie en deze handelingen geautomatiseerd te monitoren. Dit is bijvoorbeeld van belang om vogelbroedplaatsen vast te stellen en te ontzien en om plagen te ontdekken en bijvoorbeeld via meer gerichte inzet van chemische middelen beter te beheersen. Voorts kan door plaats specifieke informatie gericht en dus doelmatiger worden bemest. Het hiervoor benodigde systeem (RTK-GPS) is echter nog niet volledig uitontwikkeld en nog veel te duur. Om die redenen kan het alleen met verdere financiële ondersteuning van de grond komen.

Bijdrage aan biodiversiteit

Door deze vorm van kennisintensivering wordt spaarzamer gebruik gemaakt van meststoffen en chemische bestrijdingsmiddelen. Dit beperkt de vermesting en vergiftiging. Met name de vermesting schaadt de biodiversiteit sterk in Nederland. Dit geldt vooral voor insecten en amfibieën. Daarnaast kunnen via dit systeem nesten worden ontzien.

Andere voordelen

Door precisielandbouw wordt er bespaard op de kosten van meststoffen en (chemische) gewasbeschermingsmiddelen. Voorts wordt de terugslag in de gewasgroei door een suboptimale inzet van chemische middelen en meststoffen beperkt. Door nesten te sparen kunnen de inkomsten uit natuurontwikkeling en -beheer ('boeren voor natuur') worden gemaximaliseerd. Deze vorm van kennisintensieve landbouw beoogt de concurrentiepositie van de boeren in de Hoeksche Waard te versterken.

Nadelen

De kosten voor invoering en toepassing van dit systeem.

Uitvoering

Locatie

De gehele Hoeksche Waard.

Betrokkenen

Delta Natuurbeheer, landbouwers, WLTO, loonwerkers (Cumula), Praktijkonderzoek Plant&Omgeving en de partijen van de pilot Biodiversiteit. Eindverantwoordelijk is Delta Natuurbeheer.

Werkwijze

Een goed functioneren van het systeem vraagt om installatie van voldoende basisstations en de implementatie van automatische besturing door middel van plaatsbepaling met satelliet (RTK-GPS) met een dekking voor de hele Hoekse Waard. Met dit systeem kunnen boeren, burgers en buitenlui tot op de centimeter nauwkeurig de positie bepalen waar een landbouwmachine moet rijden (of juist niet), natuurliefhebbers exact de positie van bijvoorbeeld vogelnesten kunnen vastleggen of bijzondere planten of situaties mee gemarkeerd kunnen worden. Koppeling van

bijvoorbeeld de plaats van een nest met de handelingen van een landbouwmachine is mogelijk. Het project beperkt zich in eerste fase tot het opzetten van een netwerk voor de Hoeksche Waard en de aanschaf van de benodigde apparatuur en het aanpassen van voer- en werktuigen.

Planning

Voor januari 2005:

vaststellen waar de gunstigste locaties voor de basisstations zijn.

- aanschaf benodigde instrumenten.
- aanpassing machines.

Voor februari 2005 moet het netwerk operationeel zijn.

- Seizoen 2005 in de praktijk testen en eventueel verbeteren.
- Eind 2005 moet met gebruikmaking van RTK-GPS in de praktijk nauwkeurig plaats specifieke handelingen verricht kunnen worden. Dit houdt in dat voertuigen automatische de gewenste richting moeten rijden.

Ter voorbereiding op de tweede fase moeten doelen, bijvoorbeeld nesten tot op 2 cm nauwkeurig, in het systeem van het netwerk ingebracht kunnen worden.

Kostenindicatie

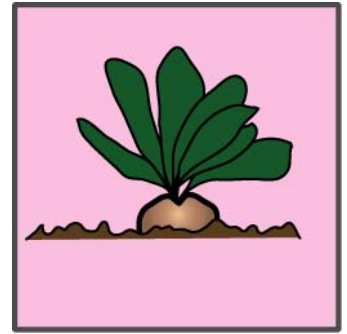
A.	Kosten	2004	2005
Vorbereiding / org.		€ 10.000,-	€ 90.000,-
RTK- GPS sets	-	€ 0,-	€ 1.000.000,-
Aanpassen voer/werktuigen		€ 100.000,-	€ 900.000,-
Monitoring / netwerk		€ 90.000,-	€ 90.000,-
Totaal		€ 200.000,-	€ 2.080.000,-

B. Financiering 50 % deelnemers, 50 % derden (subsidie).

Werkgroep Landbouw

Weidevogelplan

Toepassen SAN-regeling voor weidevogels

Inhoud

Plan

Het beschermen van weidevogels zal een stevig impuls krijgen als er voor het beschermen van de nesten / pullen subsidie gegeven wordt.

Bijdrage aan biodiversiteit

Hierdoor komt er een grotere rijkdom aan weidevogels.

Andere voordelen

Weidevogels zijn mooi om te zien. Bovendien zijn deze vogels nuttig omdat ze veel insecten eten, waardoor ze plagen helpen voorkomen.

Nadelen

De kosten die hieraan verbonden zijn.

Uitvoering

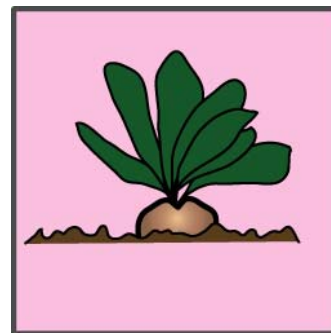
Locatie

Weide en bouwlanden overal in de Hoeksche Waard.

Betrokkenen

WLTO, stichting Rietgors, Landschapsbeheer Zuid-Holland en de subsidieverstrekker (LASER).

Werkgroep Landbouw

Resultaten tonen plan

Tonen resultaten van biodiversiteitsbevorderende maatregelen

Inhoud

Plan

Door het project Biodiversiteit in de Hoeksche Waard zullen landbouwers in de Hoeksche Waard allerlei maatregelen gaan nemen om biodiversiteit op en rond de bedrijven te stimuleren. Om verschillende redenen (zie verder) is het goed om de resultaten van die inspanningen te meten, zichtbaar te maken en te communiceren. Daarom moet er nu al een werkgroep gestart worden om over die vragen na te denken: wat willen we laten zien, hoe gaan we dat meten en hoe en aan wie gaan we dat uitdragen?

Bijdrage aan biodiversiteit

Er gaat veel gedaan worden voor de biodiversiteit in de HW, óók door boeren. Dat gaat gemeenschapsgeld kosten (bijvoorbeeld het akerrandenproject) en resultaten opleveren. Het is goed om die effecten en resultaten te meten, zichtbaar te maken en te communiceren, voor: meer draagvlak en deelnemers onder boeren, als ze zien dat maatregelen positieve effecten hebben op de biodiversiteit;

- meer draagvlak onder burgers, als ze zien dat geld en inspanningen ook meer natuur en een mooiere Hoeksche Waard opleveren;

meer draagvlak in de politiek voor biodiversiteit, als men resultaten van beleid in cijfers kan aantonen, en als men de besteding van gelden kan verantwoorden met resultaten.

Andere voordelen

Een positief imago voor de boeren, omdat ze kunnen laten zien dat ze daadwerkelijk bijdragen aan de verbetering van natuur en landschap in de Hoeksche Waard.

Een nog positiever imago voor de Hoeksche Waard als gebied waar natuur, landschap en landbouw samen gaan en elkaar versterken.

Nadelen

Voor het communiceren over resultaten op biodiversiteitsgebied moeten die resultaten eerst nog wel gerealiseerd worden en goed te communiceren zijn. Resultaten zijn niet altijd goed te voorspellen, waardoor het lastig is om van te voren te bepalen waarop de communicatie zal zijn gericht. Verder kost communicatie tijd, geld en moeite.

Uitvoering

Locaties

Niet van toepassing, tenzij het gaat om de locaties in de Hoeksche Waard waarop de resultaten van het biodiversiteitsbeleid goed zichtbaar gemaakt kunnen worden.

Betrokkenen

In de werkgroep zouden vertegenwoordigers vanuit de landbouw, vanuit de provincie, natuur- en landschapsorganisatie, waterbeheerders en burgers een 'pakket van eisen' kunnen opstellen. Dan zou zoveel mogelijk aansluiting gezocht kunnen worden bij tellingen en metingen die al gebeuren, aangevuld met een plan dat door natuur- en landschapsorganisaties en vrijwilligers zou kunnen worden uitgevoerd. Ook boeren kunnen (eventueel met enige instructie) waarnemingen doen op hun bedrijven. Er zou een apart groepje na kunnen denken over de vraag hoe je al die resultaten op een aansprekende manier in de publiciteit kunt brengen voor verschillende doelgroepen. De provincie kan deze werkgroep met faciliteiten en advies ondersteunen.

Werkwijze

Door in een werkgroep goed na te denken over welke zaken men als resultaten wil kunnen presenteren, kan met ook de uitgangssituatie beschrijven ('nulmeting') en later laten zien wat er verbeterd is. Ook kan men dan een plan voor monitoring maken (metingen op verschillende momenten in het project) om ontwikkelingen te laten zien. En men kan vrijwilligers en organisaties inschakelen die nu reeds allerlei zaken tellen (bijvoorbeeld Vogelwacht, weidevogelbescherming, waterkwaliteitsmetingen, vlinder- en libellentellingen, vegetatieopnames, enzovoorts). Ook kan men zoeken naar welke zaken voor welke doelgroep aanspreken ('aangeborene natuur' zoals vlinders en bloemen voor de burger, de hoeveelheid toegankelijke fiets- en wandelpaden voor de recreatie, de aantallen kilometers akkerrand voor de Provincie en de verbeterde waterkwaliteit voor waterbeheerders).

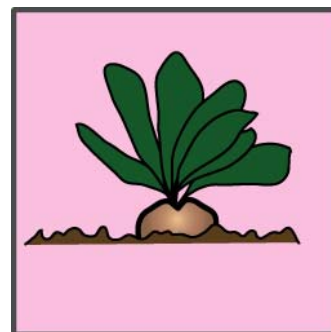
Planning

De werkgroep zou al snel dienen te starten om een 'pakket van metingen en resultaten' te formuleren, en om te kijken welke uitgangssituaties (nulmeting) nu beschreven zouden moeten worden.

Kostenindicatie

Veel van het feitelijke vaststellen van resultaten gebeurt nu al in (vaak vrijwillige) tellingen en metingen. Beperkte kosten komen van mogelijke instructies en materialen om vrijwilligers en tellers toe te rusten, en voor de publiciteit en communicatie van de resultaten.

Werkgroep Landbouw

Studiegroepplan

Vormen van een studiegroep functionele agrobiodiversiteit

Inhoud

Plan

Opstarten van een studiegroep Functionele Biodiversiteit voor geïnteresseerde agrariërs in de Hoeksche Waard. In de Hoeksche Waard is al een begin gemaakt met 5 bedrijven die meedoen aan het project van de Land- en Tuinbouw Organisatie (LTO) met de titel 'Functionele Agro Biodiversiteit' (FAB). Zij zullen concrete maatregelen nemen en ervaringen opdoen met deze vorm van natuurlijke plaagbeheersing. Het is daarnaast de bedoeling om in het project 'Akkerranden' in de Hoeksche Waard op termijn ook het idee van functionele biodiversiteit verder uit te werken. Voor veel ondernemers is het thema nog erg onbekend en bestaan er veel vragen over de werkzaamheid en risico's.

Door met elkaar te praten over functionele biodiversiteit, door advies en ondersteuning van deskundigen te zoeken, door gezamenlijk kleine experimenten op te zetten, uit te voeren en te bespreken, en door de ervaringen van de deelnemers van het LTO-FAB project te bespreken, zullen deze ondernemers hun kennis over functionele biodiversiteit vergroten en gestimuleerd worden om hiermee zelf aan de slag te gaan op het eigen bedrijf. Op hun beurt zullen zij hun ervaringen en kennis weer door kunnen geven aan een grotere groep van ondernemers, die eerst met 'gewone' akkerranden aan de slag gaan.

Bijdrage aan biodiversiteit

Door kennis over functionele biodiversiteit in de landbouw uit te wisselen en toe te passen wordt de biodiversiteit in de Hoeksche Waard versterkt.

Andere voordelen

Kennisintensievere landbouw met mogelijk een beter economisch draagvlak en een breder maatschappelijk draagvlak.

Nadelen

Boeren moeten bereid zijn om tijd en energie te steken in het verdiepen van hun kennis in dit onderwerp en deze kennis omzetten in praktisch handelen.

Uitvoering

Locatie

Gehele Hoeksche Waard.

Betrokkenen

Naast agrarische ondernemers (waaronder deelnemers LTO-FAB-project: project functionele agrobiodiversiteit van de Land- en Tuinbouworganisatie) in de Hoeksche Waard en Stichting de Rietgors mogelijk ook Delta Natuurbeheer, WLTO, PPO-AGV. Deskundigen van CLM, Praktijkonderzoek Plant&Omgeving, DLV etc. Stichting Rietgors zou als initiatiefnemer kunnen optreden. Als de studiegroep eenmaal van start is gegaan, zou zij grotendeels zelfstandig kunnen opereren.

Werkwijze

Er worden ongeveer 20 belangstellende ondernemers geworven. Bij voorkeur bevinden zich hieronder ook alle of enkele deelnemers van het LTO-FAB project. Stichting Rietgors zou als initiatiefnemer kunnen dienen. Als de studiegroep eenmaal van start is gegaan, zou zij grotendeels zelfstandig kunnen opereren. Met een beperkt budget zou de studiegroep in staat zijn om enkele malen deskundigen (CLM, PPO, DLV etc.) kunnen inhuren voor inhoudelijke kennisoverdracht en advies. Zo mogelijk is een koppeling te maken met het LTO-FAB project en het PPO proefbedrijf Westmaas, om in het veld voorbeelden te bezoeken van proefobjecten en percelen waar functionele biodiversiteit in de praktijk wordt toegepast. Het zelf gaan opzetten en uitvoeren van kleine experimenten en demo's kan een belangrijke stimulans zijn.

Planning

Een dergelijke groep zou nu al van start kunnen gaan, vooruit lopend op het akkerrandenproject in de Hoeksche Waard. Hoe lang de groep blijft bestaan zal sterk afhangen van de eigen inbreng en motivatie van ondernemers.

Kostenindicatie

De provincie zou een bescheiden budget voor scholing ter beschikking kunnen stellen. Daarmee zou de studiegroep in staat zijn om enkele malen deskundigen (CLM, PPO, DLV etc.) in te huren voor inhoudelijke kennisoverdracht en advies, en om interessant schriftelijk materiaal te vermenigvuldigen voor de deelnemers.

Werkgroep Natuur

Bermbeheerplan

Beheer van bermen door boeren

Inhoud

Plan

Dit plan voor verbeterd bermbeheer bestaat uit gefaseerd maaien en verschrallen van de bermen, dijken en losse stukjes (overhoekjes). Verschraling treft op door het maaisel af te voeren. In dit plan wordt het klepelen vermeden /overbodig (klepelen is het vermalen en ter plekke achtergelaten van het maaisel).

Bijdrage aan biodiversiteit

Beter bermbeheer draagt bij aan biodiversiteit in de Hoeksche Waard door herstel van soorten en ecosystemen. Er komen namelijk meer kruidensoorten, zoals rolklaver, aardaker, veldlathyrus, agrimonie, knoopkruid enz. Door gefaseerd maaien kunnen kleinere organismen als insecten enz. hun levenscyclus beter voltooien en kunnen populaties insecten zich handhaven. Zelfs na verbeterd beheer is hervestiging niet altijd mogelijk, omdat sommige insecten de afstand niet kunnen overbruggen van de plek waar ze nog wel voorkomen naar de goede leefplek. Dit onderstreept het belang van het realiseren van aaneengesloten eenheden van dijken en taluds: dat wil zeggen zorg voor een goede ecologische infrastructuur. Voorts is een insecten- en zadenrijke dijk of berm van groot belang voor het behoud of het herstel van een aantal vogelsoorten van het open extensief agrarisch landschap (geelgors, patrijs). Kortom: dijken als groene linten in het landschap, reis en verblijfplek voor mens, plant en dier!

Andere voordelen

Beter bermbeheer draagt bij aan een fraaier landschap en versterkt de functies natuur en recreatie. Beter bermbeheer draagt bij aan een meer bloemrijke Hoeksche Waard. Hierdoor wordt de recreatieve waarde versterkt, er valt immers meer te beleven (zien en ruiken) en genieten. Dit draagt weer bij aan het welbevinden van bewoners en bezoekers. Het is immers fijner om langs vrolijke dan langs saaie bermen te fietsen of te wandelen. Nu ligt er bijvoorbeeld langs de Borrekeken een duur fietspad dat omzoomd is door bermen die gedomineerd worden door weinig aantrekkelijke brandnetel, distels en zuring. Beter bermbeheer ligt hier voor de hand om de belevingswaarde te vergroten.

Nadelen

Het ziet er (gelukkig) minder glad en strak uit.

Uitvoering

Locatie

Geschikt voor alle bermen in de Hoeksche Waard. De bermen die nu onaantrekkelijk zijn en intensief door recreanten gepasseerd worden komen uiteraard als eerst in aanmerking. Hierbij dient opgemerkt te worden dat er ook nu al aantrekkelijke bermen zijn, maar dat verdere verfraaiing en uitbreiding goed mogelijk is.

Betrokkenen

Het waterschap, gemeenten, staatsbosbeheer, de georganiseerde landbouw en andere beheerders.

Werkwijze

Volgens een van te voren opgezet plan wordt er sterk gefaseerd gemaaid, plaatselijk mogelijk zelfs om de twee jaar. De meest geschikte dijken of bermen worden uitgezocht om mee te starten. Taluds van de sloten worden pas in de herfst gemaaid.

Planning

Bij voorkeur zo snel mogelijk. Dit plan kan direct op de beschreven wijze worden uitgevoerd.

Kostenindicatie

Door deze aanpak zijn er zelfs kostenbesparing mogelijk ten opzichte van het huidige bermbeheer.

Werkgroep Natuur

Amfibipoelenplan

Aanleg van amfibiepoelen

Inhoud

Plan

Dit plan behelst het aanleggen van amfibieënpoelen. Dit zijn poelen met diep en ondiep water en flauwe oevers. Deze poelen zijn niet verbonden met overige wateren. Een bijzondere vorm van poelen zijn de getijdenpoelen. Deze vullen zich ongeregeld met buitenwater. In het voorjaar kunnen zich daarin snel waterorganismen ontwikkelen. Deze poelen vormen een voedselbron voor eenden en steltlopers. In droge jaren vallen ze in de zomer droog. Dergelijke poelen kunnen in buitendijkse gebieden ontwikkeld worden.

Bijdrage aan biodiversiteit

Hoofddoel is de bevordering van een goede amfibiestand, met als nevenbedoelen het bevorderen van libellen en andere watergebonden fauna en het bieden van foerageerplekken voor o.a. reigerachtigen. De huidige wateren bieden hiertoe onvoldoende gelegenheid. Voorts kunnen amfibieën als plaagbestrijder fungeren (eten van insecten). In het verleden zijn natuurlijke laagten waarin water kan blijven staan op diverse plekken verdwenen. Ook ooit gegraven veedrinkputten (*pitten* in streektaal) werden opgeruimd (o.a. door vuilstort).

Andere voordelen

Poelen dragen bij aan de belevingswaarde van het landschap. Dit geldt met name als ze gelegen zijn langs wandel- en fietsroutes. Daarnaast kunnen ter educatie poelen bij grotere kinderboerderijen worden aangelegd.

Nadelen

Kosten voor aanleg en de extra ruimte die dit kost. Verder geen nadelen bekend.

Uitvoering

Locaties

Langs de reeds genoemde wandel- en fietsroutes en bij kinderboerderijen. In algemene zin kan het gaan om terreinen van overheden, natuurbeherende instanties en particulieren. Met name wordt gedacht aan natuurontwikkelingsprojecten, zoals o.a. het Vlietproject en de bestaande graslanden in reservaten in de Hoeksche Waard. Bij poelen in graslanden is er meestal sprake van een begrazings- of een maairegime, waardoor de oevers grotendeels vrij van schaduwgevende vegetatie kunnen worden gehouden.

Betrokkenen

Overheden, natuurbeherende instanties, particulieren, de provincie Zuid-Holland. In de Kop van Goeree heeft de provincie Zuid-Holland reeds een poelenproject gerealiseerd. De meeste poelen kwamen bij particulieren

Financiering

Het zuiveringsschap (ZHEW) heeft een subsidieregeling voor particulieren (tot maximaal 1000 euro per particulier). Dit kan hier wellicht voor benut worden.

Werkgroep Natuur

Bomenplan

Herstel van een gevarieerd bomenbestand op dijken

Inhoud

Plan

De Hoeksche Waard kent veel rijk 'beboomde' dijken, die zich als groene linten door het vlakke polderland slingeren. In de periode voor de Tweede Wereldoorlog was het gebruikelijk dat er langs veel binnendijken verschillende boomsoorten werden aangeplant. Het ging dan met name om een combinatie van schietwilgen, Hollandse iepen, essen en linden. De Oud-Bonaventurasedijk tussen Strijen en Maasdam/Puttershoek is in deze een bijzonder fraai voorbeeld! Helaas lijkt men de laatste decennia bij herplant steeds vaker te kiezen voor het aanplanten van slechts één boomsoort langs dergelijke dijken. Als stichting zouden wij het een prima idee vinden als we in de Hoeksche Waard weer terugkeren naar de wijze van aanplanten van 60, 70 jaar geleden. Niet alleen zijn deze dijken met meerdere boomsoorten landschappelijk heel aantrekkelijk, maar tevens zorgen zij er voor dat ook de fauna aan diversiteit zal winnen, zeker als de bomen wat meer op leeftijd komen. In principe lijkt het ons logisch te kiezen voor dezelfde boomsoorten die men ook in de jaren twintig, dertig en veertig heeft aangeplant. Met twee uitzonderingen; voor wat betreft de iepen moet natuurlijk gezocht worden naar een soort die de iepenziekte kan weerstaan en verder zou onze stichting het prima vinden als er ook her en der wat lijsterbessen worden aangeplant (vooral in de winterperiode zorgen de lijsterbessen voor wat extra voedsel voor veel vogelsoorten, zoals bijvoorbeeld koperwiek, kramsvogel en merels). Bovendien kunnen lijsterbessen ook uitgroeien tot bijna volwaardige bomen met een hoogte tussen de 12 en 18 meter. Ze zullen dus zeker niet misstaan tussen de iepen, essen en schietwilgen.

Bijdrage aan biodiversiteit

Deze dijken met meerdere boomsoorten zorgen ervoor dat naast de flora ook de fauna aan diversiteit zal winnen. Dit geldt zeker als de bomen wat meer op leeftijd komen. Een soortenrijkere dijk heeft een belangrijker functie als als corridor voor diverse planten en dieren om natuurgebieden/leefgebieden met elkaar te verbinden.

Andere voordelen

Deze dijken met meerdere boomsoorten zijn landschappelijk heel aantrekkelijk. Voor bewoners en bezoekers van de Hoeksche Waard valt er meer te genieten en beleven aan flora en fauna (mooi). Bovendien versterken ze identiteit van de streek (mooi). Op een dergelijke dijk met gevarieerde aanplant lopen bij een uitbraak van een soortgebonden ziekte lang niet alle bomen gevaar (nuttig). Bovendien zal een soortenrijkere dijk een grotere bijdrage leveren aan de plaagregulatie. .

Uitvoering

Locaties

Dit plan is geschikt voor alle dijken in de Hoeksche Waard.

Betrokkenen

De eigenaren, beheerders en bewoners van de dijken en bomenstichting Fraxinus Excelsior.

Werkwijze

Zie plan: zorgen voor een gevarieerdere aanplant.

Planning

Kan direct worden toegepast.

Kostenindicatie

De meerkosten ten opzichte van het bestaande beleid voor bomen langs dijken zijn minimaal.

Werkgroep Natuur

Oeverwaluwplan

Aanleg van oeverwaluwwallen

Plan

Inhoud

Het plan behelst de aanleg van oeverwaluwwallen. Het kan zowel gaan om het plaatsen van prefab wanden als om het daadwerkelijk creëren van steile wanden. In een dynamisch gebied als zuidwest Nederland, waar zoet en zout elkaar van oudsher ontmoeten zonder het stenen korset van dijken en dammen, waren altijd wel afkalvende oevers te vinden die broedgelegenheid boden aan oeverwaluwen. Doordat de spontane processen van opbouw en afbraak zich vrijelijk afspeelden, was broedgelegenheid altijd gewaarborgd. In tegenstelling tot cultuurvolgers als de huismus en de boerenwaluw behoort de oeverwaluw tot de natuurlijke bewoners van ons (rivieren)land. Inpolderingen en afsluitingen hebben de dynamiek van opbouw en afbraak sterk teruggedrongen. Voor het behoud van een dynamische soort als de oeverwaluw is het daarom noodzakelijk de dynamiek te herstellen of over te gaan tot vervangende maatregelen. Het aanleggen van oeverwaluwwallen is zo'n maatregel. Kolonies oeverwaluwen verhogen de belevingswaarde van het landschap. Ze dragen bij aan een gevarieerd toeristisch pakket. Waluwen eten zeer veel insecten en kunnen dus tot de plaagbestrijders gerekend worden.

Bijdrage aan biodiversiteit

De oeverwaluw hoort bij de dynamische deltanatuur. Deze soort zal profiteren van het herstel van de natuurlijke dynamiek in de oevers van de delta en dus van het herstel van dit waardevolle, biodiverse ecosysteem. Deze soort zal ook profiteren van dit in dit plan voorgestelde speciaal voor deze soort aangelegde wanden. In hoeverre andere soorten planten en dieren van de oeverwaluwwallen profiteren is echter niet helder.

Andere voordelen

Oeverwaluwen beperken insectenplagen. Daarnaast kunnen burgers genieten van de luchtacrobatiek.

Nadelen

Kosten voor realisatie en eventueel benodigd onderhoud van de wallen. Dit is niet nader uitgewerkt.

Uitvoering

Locatie

Zowel de buitendijkse gebieden als langs binnendijkse kreken komen in aanmerking. Op het ogenblik worden veel kreekoevers vergraven tot z.g. natuurvriendelijke oevers. Daarover bestaat groot en algemeen enthousiasme. Hierbij wordt echter wel eens uit het oog verloren, dat steile oevers (buitenbochten!) wel degelijk bij kreken horen. Aan deze oevers kun je aflezen, dat de kreken eens onderhevig waren aan eb en vloed. De steile wanden, die tot ergernis van waterschap en boeren steeds inzakten, hadden hier en daar kolonies oeverwaluwen. De aanleg van oeverwaluwnestgelegenheden langs kreken is daarom zeer wel op zijn plaats. Plaatsing van een enkele wand langs een wandel- of fietsroute verdient aanbeveling.

Betrokkenen

Overheden (zoals verenigd in Deltanatuur), waterschap, natuurbeschermingsorganisaties, particulieren (bijv. eigenaren van goederen grenzend aan een kreek), de vogelbescherming (als adviseur). Waarschijnlijk zijn waterbeheerders best genegen hier iets aan te doen, het ontbreekt hen echter aan de juiste kennis hierover. Hanneke Maandag vormt bij het zuiveringsschap (ZHEW, dat binnenkort opgaat in het waterschap) hiervoor de contactpersoon.

Werkwijze

Plaatsen van prefab wanden of het daadwerkelijk creëren van steile wanden (via vergraven).

Werkgroep Recreatie

Recreatierouteplan

Combineren kano-, fiets- en wandelroutes

Inhoud

Plan

Het plan is om kanovaartroutes via bestaande kreken te combineren met bestaande wandel- en fietsroutes in de Hoeksche Waard. Het kanovaartproject dient kleinschalig te worden uitgevoerd (maximaal 15 kano's per vaartocht) om de natuur niet al te zeer te verstoren. Verder is vanuit veiligheidsoogpunt en om kwetsbare oevers te ontzien goede begeleiding nodig. Om de vaartroutes recreatief aantrekkelijk te maken worden ze voorzien van picknickplaatsen bij hiervoor aan te leggen steigers. Ook bestaande horecagelegenheden kunnen worden opgenomen in de vaartroute en voorzien van een steiger. Afwisselend varen, lopen en fietsen sluit aan bij de toenemende behoefte aan recreanten om verschillende activiteiten korter te beoefenen en te combineren. Verder geeft het de mogelijkheid om via bestaande wandelpaden met de cultuurhistorische waarde van diverse dorpen en hun molens kennis te maken. Door afwisselend te varen, lopen en fietsen wordt het landschap bovendien telkens vanuit een ander gezichtspunt en in een ander tempo ervaren.

Bijdrage aan biodiversiteit

Recreanten willen tijdens hun routes graag een grote rijkdom aan soorten planten en dieren ervaren (zien, horen en ruiken). Biodiversiteit versterkt die belevingswaarde. Door te genieten van de rijkdom aan natuur en nieuwe ecosystemen te leren kennen wordt bovendien het draagvlak voor een zorgzame en duurzame omgang met de natuur in al haar rijkdom vergroot.

Door natuurrijke routes met elkaar te verbinden wordt bovendien de corridorwerking versterkt: diverse soorten planten en dieren kunnen de wateren, oevers en bermen van deze routes benutten om zich te (laten) verspreiden.

Andere voordelen

De Hoeksche Waard wordt er mooier en veelzijdiger door voor de bewoners en bezoekers. Met de aanleg van soortenrijke kreken die aansluiten op wandel- en fietspaden wordt voorzien in de behoefte aan gevarieerde natuur en een variatie in activiteiten. Door de kanoroutes te combineren met fiets- en wandelroutes ontstaat er een gevarieerder recreatief aanbod. Hiermee wordt een nieuwe doelgroep recreanten aangesproken: sportieve en jongere mensen. Hierdoor wordt de recreatieve potentie van de Hoeksche Waard vergroot (aantrekkelijker voor een bredere doelgroep). Ook de opname in kanoroutes van aanlegsteigers bij bestaande horecagelegenheden vergroot de aantrekkelijkheid van de route voor de recreant en vergroot de recreatieve inkomsten voor de streek. Verder zijn er natuurlijk (bescheiden) inkomsten uit kanoverhuur. Dit is van belang omdat het aandeel van de landbouw in de inkomsten en werkgelegenheid van de streek de komende jaren verder af zal nemen. Er zal dus gezocht moeten worden naar perspectiefrijke alternatieve inkomstenbronnen. Volgens het Ontwikkelingsprogramma van de Hoeksche Waard vormt recreatie in het groen één van die alternatieven.

Nadelen

De kosten voor aanleg van de routes en van de steigers en picknickplaatsen. Verder zal de reeds eerder genoemde verstoring beperkt moeten blijven door het kleinschalig te houden en door plaatsing van steigers op weinig kwetsbare plekken. Met name langs de kanten nestelende vogels zullen hinder ondervinden van de kanoërs.

Afbeelding 3: Molenroute Hoeksche Waard

Uitvoering

Locaties

Het deel van de Hoeksche Waard waarop het gecombineerde kano-, fiets- en wandelproject betrekking heeft:

HW West zie kaartje	
Z. Beijerland kraagweg	
Nora's theetuin	
Steegjesdijk	
Camping Zwartsluisje	circular route (rondje), afwisselend kanovaren en wandelen of fietsen
Goudswaard	
N. Beijerland	
Zuidzijde	

Allereerst dient er een waterverbinding gemaakt te worden tussen Cilaarshoek en St. Antoniepolder, mogelijk kan de waterinlaat voor het Oudeland van Strijen hiervoor dienen.

HW Oost	
Cilaarshoek	kanovaren (heen) (terug) fietsen
St. Anthoniepolder	
Binnenmaas	
Mijnsheerenland / De Vijf Schelpen	

Steigers moeten op de meeste plaatsen nog aangelegd worden. Diverse andere routes zijn mogelijk.

Betrokkenen

Bij de uitvoering dienen het waterschap, de RIHW, ondernemers, natuurorganisaties en de VVV betrokken te zijn. Op de website www.vvvhoekschewaard.nl is reeds de fietskaart met 350 km aan fietsroutes te vinden. Verder zijn hier op de site de natuurwandroutes in de Hoeksche Waard vermeld. Een impressie (met foto's) van een kano-tocht van 20 km over en rond de oude binnenmaas is te vinden via de link <http://home.wanadoo.nl/ina-eric/kanotochten-binnenmaas.html>.

Werkwijze

Het waterschap dient als beheerder toestemming te geven voor het gebruik van vaarroutes en oevers en de aanleg van steigers en picknickplaatsen. Tevens kent het waterschap de namen van eventuele andere beheerders die hiertoe worden verzocht, zoals gemeenten.

De RIHW wordt aangesproken voor het onderhoud en beheer van de steigers, opdat de routes aantrekkelijk blijven.

De ondernemers zijn er voor het aanbieden van kanoverhuur en eventueel fietsverhuur, eten en drinken (waaronder picknickpakketten) en voor het bieden van de mogelijkheid om tussen de sportieve activiteiten door te pauzeren, zich op te knappen en om te kleden / verschonen. Verder gaat het om het bieden van overnachtingsmogelijkheid, zoals bijvoorbeeld minicampings. Dergelijke ondernemers zijn in de Hoeksche Waard al op beperkte schaal aanwezig.

Promotiemateriaal voor dit project kan door de VVV samen met de deelnemende ondernemers worden ontwikkeld.

Planning

De uitvoering van het kano-, fiets- en wandelproject kan na een haalbaarheidsonderzoek op korte termijn worden uitgevoerd.

Kostenindicatie

De kosten voor de ontwikkeling van het promotiemateriaal bedragen naar schatting € 2.000,-.

De kosten voor de aanleg van de infrastructuur (de steigers en picknickplaatsen) bedragen ongeveer € 20.000,-.

De totale kosten voor bovenstaand project bedragen, inclusief de post onvoorzien, circa € 23.550,-. Picknicksets zijn buiten beschouwing gelaten omdat deze niet strikt noodzakelijk zijn. De kosten voor onderhoud en beheer van de steigers door het RIHW zijn niet opgenomen in dit kostenplaatje.

Werkgroep Recreatie

Thematuinplan

Aanleg educatieve thematuin in recreatieoord Binnenmaas

Inhoud

Plan

Het realiseren van een educatieve thematuin bij de kinderboerderij in het vernieuwde recreatieoord Binnenmaas. Het gaat om een tuin met een oppervlakte van ongeveer 200 vierkante meter die Hoeksche Waardse gewassen en hieruit vervaardigde producten toont. Verder wordt er gedacht aan de inrichting van een lesruimte in de voormalige hooiberg bij de kinderboerderij.

Toelichting

Gedurende mei, juni en juli komen veel groepen scholieren van vier tot twaalf jaar uit de Hoeksche Waard en omliggende gemeenten gedurende een dag naar dit recreatieoord.

De thematuin laat de kinderen onder meer kennis maken met de diverse gewassen die in de Hoeksche Waard verbouwd en verwerkt worden. Deze uitbreiding van de kennis van de leefomgeving leidt mogelijk ook tot meer waardering ervoor en tot meer inzet om deze te behouden en te versterken. Bij het thema kun je o.a. denken aan:

- graansoort-tarwe-molen-brood
- groente-spruiten/worteltjes-insecten –vogels-boomstam
- vlas-linnen
- cichorei-suikervervangende stof
- suikerbiet-suiker.

Maar ook diverse andere mogelijkheden zijn denkbaar. Een audiovisuele voorstelling in de lesruimte vormt een (mogelijke) aanvulling. De tuin dient onderhoudsarm en behoorlijk vandalismebestendig te zijn.

Bijdrage aan biodiversiteit

Deze uitbreiding van de kennis van de leefomgeving leidt vermoedelijk ook tot meer waardering en tot meer inzet om deze leefomgeving te behouden en te versterken, onder meer door de aanwezige rijkdom aan planten en dieren, dus de biodiversiteit, te versterken.

Andere voordelen

Het meer eigen maken van de leefomgeving door de kinderen leidt tot versterking van de eigen identiteit en het gevoel van eigenwaarde.

Nadelen

De kosten voor de aanleg en het onderhoud van de thematuin, deze zijn echter beperkt. De kosten voor het onderhoud kunnen laag blijven door gebruik te maken van mensen die een werkervaringsplaats zoeken. Verder zijn er kosten verbonden aan de aanschaf van audiovisuele middelen.

Afbeelding 4: Uitwerking van de thematuin

Uitvoering

Locatie

Bij recreatieoord Binnenmaas.

Betrokkenen

Bij de ontwikkeling en uitwerking zijn het hoofd Groen en Recreatie van recreatieoord Binnenmaas en diverse ambtenaren van de gemeente Binnenmaas betrokken.

Planning

De uitvoering van het plan dient mei 2005 voltooid te zijn, iets dat zeker kan lukken.

Kostenindicatie

Er is een uitvoerige berekening gemaakt van de kosten voor groen, paden, planten, borden en audiovisuele middelen en dergelijke. Deze is opgenomen als bijlage 1 'financiële uitwerking thematuinplan'. De totale kosten bedragen circa 70.000 euro.

Werkgroep Recreatie

Bezoekerscentrumplan

Aanleg bezoekerscentrum bij recreatieoord Binnenmaas

Inhoud

Plan

Doel van dit bezoekerscentrum is om de bekendheid van de recreatieve mogelijkheden in de Hoeksche Waard te vergroten. De bedrijfsleider van het recreatieoord en een aantal ambtenaren van de Gemeente Binnenmaas zien hier goede mogelijkheden toe. Er is het plan om een VVV-agentschap in het bezoekerscentrum te huisvesten. Voor het maken van de panelen en het vullen van de vitrines worden diverse organisaties die zich hier presenteren, waaronder musea, aangesproken. Het bezoekerscentrum wordt los van het entreegebouw van het recreatieoord gebouwd, omdat dit centrum niet alleen voor betalende gasten maar ook voor andere bezoekers (waaronder wandelaars) bereikbaar moet zijn. Het bezoekerscentrum en recreatieoord zullen bezoekers trekken uit de wijde omgeving. Zo wordt onder andere bezoek verwacht van schoolklassen uit Rotterdam en omgeving.

Bijdrage aan biodiversiteit

Dit bezoekerscentrum versterkt de aandacht voor buitenrecreatie in de Hoeksche Waard. Dit zal zorgen voor meer aandacht voor behoud en versterking de natuurwaarden en dus ook de biodiversiteit in de Hoeksche Waard vanuit politiek, bestuur, burgers, bezoekers en recreatieve ondernemers in de Hoeksche Waard.

Andere voordelen

Dit bezoekerscentrum vormt een verrijking voor dit recreatieoord. Door gezamenlijke huisvesting van bijvoorbeeld VVV, SBB en HWL blijven de kosten voor de deelnemende organisaties beperkt. Doordat diverse organisaties samen in dit centrum opereren versterken zij elkaar (synergie). Voor bezoekers valt er immers meer te zien, te beleven en meer informatie op te doen. Zodoende ontstaat een betere presentatie en een beter inzicht in de historie en ontwikkeling en een beter overzicht van de diverse recreatieve mogelijkheden die dit eiland te bieden heeft. Kortom, de Hoeksche Waard komt zodoende beter op de kaart. Dit is hard nodig, zo is er nog geen gemeenschappelijke gebouw waar cultuur of natuur uiting vindt. Het recreatieoord vormt door de vele bezoekers en zijn centrale ligging een uitstekende plek voor zo'n centrum. Het gaat om aanzienlijke stromen bezoekers die in het weekeinde dit oord aandoen. Bij topdrukke kwamen er per weekeinde reeds circa 4.000 bezoekers. In topjaren trok het recreatieoord 100.000 reeds bezoekers. Het recreatieoord is dan ook goed te bereiken en biedt goede parkeergelegenheid, waardoor het hierin gehuisveste VVV drukker zal worden bezocht. Met de voorgenomen vernieuwing van het recreatieoord, waaronder uitbreiding van het aantal evenementen, plaatsing van twee uitkijktorens en vernieuwing van de educatieve wandelroute, de speeltuin en een deel van het zwembad zal dit bezoekersaantal vermoedelijk verder toenemen. Voor een betere bereikbaarheid per openbaar vervoer is het wenselijk dat een bushalte wordt opgenomen in de route vanaf het busstation Heinenoord of vanuit Zuidplein, wat ook weer gunstig is voor de bezoekersaantallen. Een ander voordeel van een bezoekerscentrum bij het recreatieoord is dat er fietsen en kano's of andere recreatieve vervoersmiddelen kunnen worden gehuurd.

Nadelen

De kosten voor aanleg, inrichting en beheer van dit bezoekerscentrum.

Uitvoering

Locatie

Dit bezoekerscentrum is gelegen bij recreatieoord Binnenmaas.

Betrokkenen

De genoemde bedrijfsleider van het recreatieoord en ambtenaren van de Gemeente Binnenmaas die de plannen moeten goedkeuren en financieren. Verder is de VVV betrokken vanwege de huisvesting van het agentschap. Voor het maken van de panelen en het vullen van de vitrines worden diverse instellingen aangesproken, waaronder de Kunstenaars Hoeksche Waard, het natuurbezoekerscentrum Numansdorp, het waterschap, vereniging natuurmonumenten (VNM), Stichting Landelijk Erfgoed Hoeksche Waard, molenstichting Binnenmaas. Verder gaat het om de volgende musea: het streekmuseum Heinenoord, het Oranjemuseum 's Gravendeel, het Archeologisch Museum Oud-Beijerland en het Speldjesmuseum Klaaswaal, Museum 't Land van Strijen en het Poldermuseum.

Planning

De aanleg en inrichting van dit bezoekerscentrum dienen onderdeel uit te maken van de plannen tot vernieuwing van dit recreatieoord, die in mei 2005, voor aanvang van het nieuwe seizoen, gerealiseerd moeten zijn.

Kostenindicatie

Het kostenoverzicht dat hieronder volgt gaat alleen over de inrichting van het bezoekerscentrum. Deze kosten bedragen circa 25.000 euro. Hierbij gaat circa 12.000 euro naar panelen, vitrinekasten en bijbehorende rails en verlichting. Deze panelen en kasten zullen door diverse instellingen worden gemaakt en ingericht. Daarnaast is er 3.000 euro nodig voor een computer met toegang tot de internet sites van de betrokken instellingen. Verder is er 5.000 euro nodig voor het Hoekschewaards Landschap voor het inrichten van 10 vierkante meter. DE WLTO gebruikt 50 vierkante meter nodig (inclusief loopruimte). De kosten hiervoor bedragen 5.000 euro.

De kosten voor het bezoekerscentrum zelf zijn uiteraard nog niet bekend. Eerst wordt over de vernieuwing en uitbreiding van het recreatieoord nagedacht, dat in mei al voor het nieuwe seizoen klaar moet zijn.

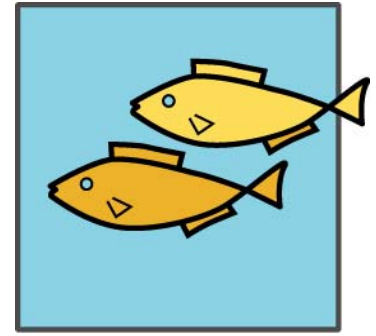
Financiering

Voorlopig zijn de financiële middelen voor het bezoekerscentrum door de grote investeringen voor het recreatieoord niet op te brengen en ontbreken bij alle gemeenten de financiële middelen. De onderhandelingen over het bezoekerscentrum gaan daarom pas in oktober verder. Misschien bestaan er dan meer mogelijkheden tot de realisatie van het bezoekerscentrum.

Werkgoep vis- en waterbeheer

Paaiplaatsenplan

Aanleg van vispaaiplaatsen

Inhoud

Plan

De plan behelst de aanleg van paaiplaatsen langs watergangen ten behoeve van de voortplanting van de vissen. Paaiplaatsen bestaan uit ondiepe gedeelten waarop diverse moeras- en waterplanten kunnen groeien. De vissen kunnen hier hun kuit afzetten tussen en aan de planten. Tussen deze planten vinden de jonge vissen voldoende beschutting en de ondiepte zorgt voor een voldoende hoge temperatuur voor het uitkomen van het kuit en de snelle groei van de jonge vis. Natuurlijke oevers vormen goede paaiplaatsen, vooral als deze vlakke wanden hebben of voorzien zijn van een 'terras' dat onder water staat. De aanleg van deze oevers kan met behulp van een voorlichtingsblad / checklist gestimuleerd worden, zodat een ieder die over een oever beschikte hiermee aan de slag kan.

Bijdrage aan biodiversiteit

Door de aanleg van paaiplaatsen langs watergangen wordt hersteld wat door steeds toenemende kanalisatie van de waterlopen in de Hoekse Waard en het steeds steiler worden van oevers langs sloten en vlieten verloren is gegaan. Door een toenemende hoeveelheid jonge vis is er ook meer voedsel aanwezig voor de dieren die hiervan leven. De paaiplaatsen leveren ook voor deze dieren goede beschutting en leefmogelijkheden op, waardoor de biodiversiteit in en langs de watergangen toeneemt. Ook de aanleg van natuurlijke / natuurvriendelijke oevers leidt tot een grotere biodiversiteit in en langs het water. Als deze oevers niet op de juiste wijze worden aangelegd / gerealiseerd dan hebben deze geen / onvoldoende effect. Een voorlichtingsblad / checklist over dit ontwerp kan voorkomen dat moeite en geld verloren gaan door onvoldoende kennis / voorlichting.

Andere voordelen

Door de aanleg van de paaiplaten nemen de recreatieve mogelijkheden langs het water toe in de vorm van hengelsport en natuurbeleving. Door de aanwezigheid van ondiepten met waterplanten verbetert ook de waterkwaliteit, de waterplanten (met name helofyten) reinigen immers het water. Door een grotere helderheid van het water valt er meer te genieten van de planten en dieren in het water.

Nadelen

De kosten voor aanleg van deze plaatsen, deze zijn echter beperkt. Natuurlijke oevers met flauwere taluds vragen wel om meer ruimte. Gelegen langs kreken en watergangen in de landbouw gaat dit dus ten koste van het beschikbare areaal dat in productie kan worden genomen. Verder hangt de mate waarin natuurlijke oevers bijdragen aan de biodiversiteit sterk af van het ontwerp en de uitvoering. Bij het zuiveringsschap de ZHEW (Zuid-Hollandse Eilanden en Waarden) zijn richtlijnen hiervoor beschikbaar.

Uitvoering

Locatie

Langs de watergangen binnen de Hoekse Waard. De plaatsen die aantrekkelijk zouden kunnen zijn, zoals sloten en vlieten in woonwijken, staan niet of onvoldoende in verbinding met de rest van het oppervlaktewater.

Betrokkenen

Het waterschap, de gemeenten en de agrariërs die de grond langs het water bezitten.

Werkwijze

Door bij de herinrichting van delen van de Hoekse Waard in het kader van projecten als 'Argusvlinder' en het 'Vlietplan' de watergangen van natuurlijke oevers met paaiplaatsen te voorzien.

Planning

De paaiplaatsen worden aangelegd op het moment dat er werkzaamheden aan de waterloop worden uitgevoerd.

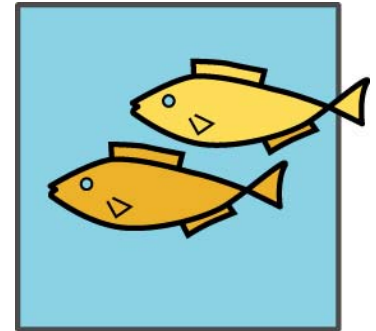
Kostenindicatie

Door de werkzaamheden voor de aanleg van de paaiplaatsen te combineren met de geplande werkzaamheden zijn de kosten gering.

Werkgoep vis- en waterbeheer

Natuurlijke oevers plan

Aanleg en onderhoud van natuurlijke oevers

Inhoud

Plan

Natuurlijke oevers vormen goede paaiplaatsen, vooral als de hellingen van de taluds flauwer / vlakker worden gemaakt of voorzien zijn van een 'terras' dat onder water staat. De aanleg van deze oevers kan met behulp van een voorlichtingsblad / checklist gestimuleerd worden, zodat een ieder die over een oever beschikte hiermee aan de slag kan. Hiermee wordt voorkomen dat moeite en geld verloren gaan door onvoldoende kennis over aanleg en onderhoud.

Toelichting

Aanleg van natuurlijke oevers bij kreken en sloten, maar ook de aanleg van moerasjes en poelen draagt bij aan het herstel van de biodiversiteit in de Hoeksche Waard. In het huidige beleid van waterschappen en zuiveringsschappen vormt de aanleg van natuurvriendelijke oevers reeds een belangrijk aandachtspunt. In de kreken van de Hoeksche Waard kan zich een zoetwatergemeenschap vestigen met een grote variatie aan planten, vissen en waterdieren. Kikkers en salamanders planten zich er voort bij voldoende waterkwaliteit. De kreken hebben er een totale lengte van meer dan 140 kilometer. Ter vergroting van de ecologische potentie is om de twee kilometer een gebied voorzien van ongeveer een halve tot een hele hectare met rietland, ruigte en hier en daar struweel. Optimale biodiversiteit vraagt om de continue aanwezigheid van voldoende overjarig riet en de afvoer van het gemaaid riet (Ontwikkelingsprogramma Hoeksche Waard).

Bijdrage aan biodiversiteit

De aanleg van natuurlijke / natuurvriendelijke oevers leidt tot een grotere biodiversiteit in en langs het water. Als deze oevers niet op de juiste wijze worden aangelegd dan leveren ze niet de gewenste bijdrage aan de biodiversiteit. Natuurlijke oevers kunnen als natuurlijke corridors dienen voor planten en dieren om zich door de Hoeksche Waard te verspreiden en in verbinding met elkaar te komen (uitwisseling genetisch materiaal). Natuurlijke oevers vervangen harde oeverbeschoeiing. Hiermee wordt de import van tropisch hardhout en het verlies van biodiversiteit door kap van tropisch woud voorkomen.

Andere voordelen

Door de aanleg van natuurlijke oevers nemen de recreatieve mogelijkheden langs het water toe in de vorm van hengelsport en natuurbeleving. De Hoeksche Waard wordt er mooier door. Door de aanwezigheid van ondiepten met waterplanten verbetert ook de waterkwaliteit, de waterplanten (met name helofyten) reinigen immers het water. Door een grotere helderheid van het water valt er meer te genieten van de planten en dieren in het water. Glooiende oever zijn bovendien veiliger voor kinderen. Daarnaast neemt door natuurlijke oevers het waterbergend vermogen toe.

Nadelen

De kosten voor aanleg van deze oevers, deze zijn echter beperkt. De kosten van harde oeverbeschoeiing worden ermee uitgespaard, hier komen echter wel onderhoudskosten (met name tijd) voor in de plaats. Verder gaan flauwere taluds langs kreken en watergangen in de landbouw ten koste van het beschikbare areaal dat in productie kan worden genomen. Hiervoor zullen boeren een redelijke vergoeding wensen. Het akkerrandenproject laat zien dat boeren hier dan in beginsel positief tegenover staan.

Uitvoering

Locaties

Langs alle wateren in de Hoekse Waard. Het kan hierbij naast boerensloten ook gaan om sloten en vlieten in woonwijken en op bedrijfsterreinen.

Betrokkenen

Bij natuurlijke oevers zijn er voordelen voor vele partijen: bewoner, recreant, waterschap, gemeente, maatschappelijke organisaties (waaronder milieu- natuurorganisaties) en recreatieve ondernemers. Ook het tropisch regenwoud profiteert ervan.

Werkwijze

Door bij de herinrichting van delen van de Hoekse Waard in het kader van projecten als 'Argusvlinder' en het 'Vlietplan' de watergangen van natuurlijke oevers te voorzien. Verder kan ook bij de aanleg van woonwijken en industrieterreinen de voor de waterbergingsopgave benodigde waterpartijen voorzien worden van natuurlijke oevers.

Planning

De natuurlijke oevers worden in het kader van projecten als 'Argusvlinder' en het 'Vlietplan' aangelegd op het moment dat er werkzaamheden aan de waterloop worden uitgevoerd. Ook op andere plaatsen in de Hoeksche Waard waar onderhoud aan harde oeverbeschoeiing nodig is kan er gekeken worden naar de vervanging door natuurlijke oevers. Verder kan er bij het ontwerp en de aanleg van woonwijken en bedrijventerreinen reeds met natuurlijke oevers rekening worden gehouden.

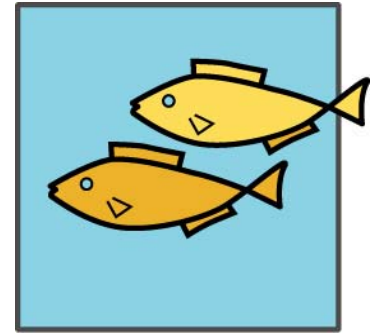
Kostenindicatie

Door de werkzaamheden voor de aanleg van de paaiplaatsen te combineren met de geplande werkzaamheden zijn de kosten gering. Bij de noodzakelijke vervanging van harde oeverbeschoeiing worden er door de aanleg van natuurlijke oevers aanlegkosten uitgespaard.

Werkgoep vis- en waterbeheer

Zuiver water plan

Extra zuiveringsstap bij septic tanks

Inhoud

Plan

Dit plan gaat over het aanbrengen van een aanvullende zuiveringsstap na een septic tank bij huizen die in het buitengebied staan en niet aangesloten zijn op het riool. Het zuiverende effect van septic tanks is namelijk onvoldoende om te komen tot een goede waterkwaliteit. Hierdoor worden watergangen belast, wat leidt tot een afname van de waterkwaliteit

Bijdrage aan biodiversiteit

Schoner (minder vermist) en helderder water draagt bij aan een grotere diversiteit aan planten en dieren in het water.

Andere voordelen

Helder water ziet er mooier uit en er valt meer te zien aan natuur in, op en rond het water.

Nadelen

De kosten voor de aanvullende zuiveringsstap. Bij een helofytfilter zijn deze gering, maar dit rietveld vergt veel ruimte. Een IBA (Individueel Behandelingssysteem voor Afvalwater) is ondergronds en kosten minder, maar vergt weer meer investeringen.

Uitvoering

Locaties

Bij de woningen in het buitengebied die niet op het riool zijn aangesloten.

Betrokkenen

De eigenaren van huizen in het buitengebied zonder riolering en het waterschap, het zuiveringsschap en de gemeenten binnen de Hoekse Waard zijn hierbij betrokken.

Werkwijze

Het gaat hier om de aanleg van IBA's (Individuele Behandelingssystemen voor Afvalwater) als vervanging van de septic tanks. Het kan hier bijvoorbeeld gaan om een filtersysteem van fabrikant Lutra als IBA-systeem. Een plaatje van dit systeem is te vinden via <http://www.lutra-milieusystemen.nl/index1.htm>. Of het gaat om helofytenfilters (bijvoorbeeld rietvelden) als aanvulling op de bestaande septic tank.

Planning

Bij het vervangen van de septictank, of als blijkt dat de bestaande septic tank onvoldoende rendement heeft.

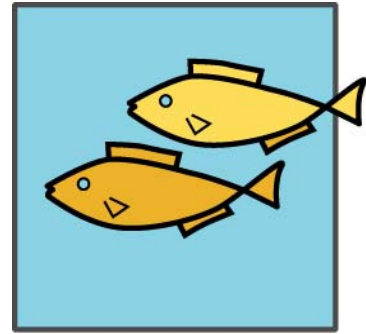
Kostenindicatie

Afhankelijk van de te nemen maatregelen (helofytfilter of IBA).

Werkgroep vis- en waterbeheer

Vissoortenplan

Wegvangen en uitzetten van vissoorten

Inhoud

Plan

Het gaat hier om een actief soortenbeleid voor waterleven, met name vissoorten. Het gaat om het afvissen van vissoorten die teveel aanwezig zijn en het uitzetten van vissoorten die niet of onvoldoende aanwezig zijn. Door een te grote voedselrijkdom veralgemt het water. Bodemwoelers en andere soorten die gedijen in troebel water, zoals de brasem en karper, zullen worden weggevangen en soorten die gedijen in helder water, zoals de snoek en de rietvoorn, zullen worden uitgezet.

Bijdrage aan biodiversiteit

Door de matige waterkwaliteit van de afgelopen jaren (o.a. een teveel aan meststoffen) is een erg eenzijdig visbestand ontstaan. Door het voeren van een actief beleid kan dit weer hersteld worden, waardoor de biodiversiteit in het water toeneemt.

Andere voordelen

De vissers kunnen op meer soorten vissen.

Nadelen

De kosten die er met het vissen wegvangen en uitzetten gemoeid zijn. Door het afvissen van vis kan er schade ontstaan aan de watergangen.

Uitvoering

Locaties

In de wateren van de Hoekse Waard.

Betrokkenen

De hengelsportverenigingen in de Hoekse Waard, het waterschap en het zuiveringsschap zijn hierbij betrokken.

Werkwijze

Door het afvissen van vissoorten die teveel aanwezig zijn en het uitzetten van vissoorten die niet of onvoldoende aanwezig zijn.

Planning

Hiermee kan begonnen worden op het moment dat uit onderzoek blijkt dat de verhouding tussen de verschillende vissoorten niet optimaal is.

Kostenindicatie

De kosten zijn afhankelijk van de te verwijderen / uit te zetten vissoorten. Sommige vissoorten brengen meer geld op dan andere. Het uitzetten van vis kost geld en de verhouding tussen opbrengst en kosten bepaalt wat de totale kosten zijn.

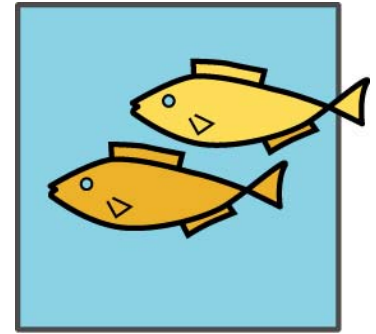
Financiering

Het zuiveringsschap (ZHEW) heeft een subsidieregeling voor particulieren (tot maximaal 1.000 euro per particulier). Dit kan hier wellicht voor benut worden.

Werkgoep vis- en waterbeheer

Visintrekplan

Aanleg visingangen en vistrappen

Inhoud

Plan

Het gaat om het treffen van voorzieningen om de vistrek weer mogelijk te maken. Het gaat hier dus om een herstel van de oude situatie. Bepaalde vissoorten zijn afhankelijk van de mogelijkheid om te trekken, zoals onder andere paling en stekelbaars. Om deze vissoorten voldoende mogelijkheden te geven om te trekken zijn de voorzieningen nodig om trek van binnen de Hoeksche Waard naar buiten en andersom mogelijk te maken.

Bijdrage aan biodiversiteit

Vissoorten als paling en stekelbaars kunnen zodoende migreren van binnen de dijk naar buiten en andersom. Hierdoor kan bijvoorbeeld een soort als de stekelbaars weer op grotere schaal van buiten de Hoeksche Waard naar binnen trekken.

Andere voordelen

Door een grotere diversiteit aan vissoorten valt er meer te beleven bij recreatie langs het water (meer te zien in het water). Verder valt er op meer soorten te vissen.

Nadelen

De kosten en het ruimtebeslag.

Uitvoering

Locaties

Op die locaties waar de vistrek belemmerd wordt door de aanwezigheid van sluisen, gemalen en dijken.

Betrokkenen

Het waterschap moet deze voorzieningen treffen.

Werkwijze

Door aangepast sluisenbeheer, en de aanleg van vispassages en speciale vissluizen wordt de doorlaatbaarheid vergroot.

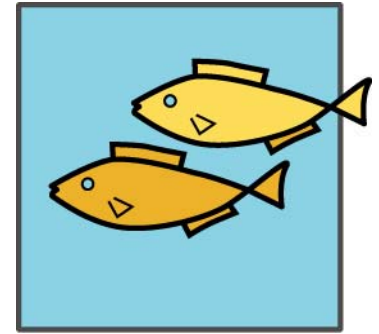
Kostenindicatie

Afhankelijk van de te nemen maatregelen.

Werkgroep vis- en waterbeheer

Visschuilplaatsenplan

Aanleg schuilplaatsen voor jonge vis

Inhoud

Plan

Het gaat hier om de aanleg van voldoende schuilgelegenheden voor jonge vis. Het gaat hier om de aanleg van natuurvriendelijke oevers, rietvelden en de aanplant van waterlelies. Door het ontbreken van voldoende schuilplaatsen wordt de ontwikkeling van de jonge vis negatief beïnvloed. Dit leidt tot een verarming van de visstand en een versobering van de biodiversiteit onder water.

Bijdrage aan biodiversiteit

Visschuilplaatsen vergroten de rijkdom aan vissoorten in de Hoeksche Waard. Rietvelden bieden nest- en schuilgelegenheid aan een groot aantal vogelsoorten. De natuurlijke oevers bergen een grote rijkdom aan planten en dieren.

Andere voordelen

Door een rijkere visstand is er meer te zien in het water. Deze schuilplaatsen zijn bovendien mooi en hebben ook nog andere voordelen. Zo zuiveren rietvelden het water en bieden nest- en schuilgelegenheid voor een groot aantal vogelsoorten. De natuurlijke oevers beschikken over een grote plantenrijkdom, waar bewoners en bezoekers van kunnen genieten. De waterlelies zijn mooi om naar te kijken.

Nadelen

De kosten en het ruimtebeslag. Zo gaan natuurlijke oevers met flauwere taluds langs kreken en watergangen in de landbouw ten koste van het beschikbare areaal dat in productie kan worden genomen.

Uitvoering

Locaties

In en langs alle wateren in de gehele Hoekse Waard.

Betrokkenen

Het waterschap, de gemeenten en de agrariërs die de grond langs het water bezitten.

Werkwijze

Door de aanleg van natuurvriendelijke oevers, rietvelden, aanplant van waterlelies.

Planning

Op het moment dat er werkzaamheden aan de waterloop worden uitgevoerd.

Kostenindicatie

Afhankelijk van de te nemen maatregelen.

Werkgroep Water

Waterpadplan HWL

Educatief opwaarderen van dit pad

Inhoud

Plan

Het waterpad van het Hoeksche Waards Landschap (HWL) loopt over de primaire waterkering (buitendijk) langs de Oude Maas. De aandacht is eenzijdig gericht op de bestaande flora. Er liggen volop kansen om deze aandacht te verbreden met een flinke educatieve opwaardering. De route is gelegen aan de rand van een natuurontwikkelingsproject en voert langs een hoofdgemaal en een zoetwatergetijdenbos.

Bijdrage aan biodiversiteit

De wandelaars maken kennis met verschillende soorten landschappen (polder, rivier, getijdenbos met riet, nieuwe natuur) en daarmee aan een grote diversiteit aan ecosystemen, planten en dieren. Naarmate de waardering hiervoor groter is en hier meer belang aan wordt gehecht zullen er in de besluitvorming vermoedelijk ook meer middelen beschikbaar gesteld worden om deze ecosystemen en landschappen te behouden, uit te breiden en te verbeteren.

Andere voordelen

De wandelaars ervaren in korte tijd enkele kenmerkende aspecten van de Hoeksche Waard, die exemplarisch zijn voor de gehele Hoeksche Waard. Ze ervaren de ruimte van het polderlandschap, worden gewezen op de betekenis van waterbeheer (gemaal De Bosschen) en zien de ontwikkeling van nieuwe natuur (De Staart, Vlietproject). Wandelaars worden attent gemaakt op de waterkwantiteitsopgave, ervaren de recreatieve waarde en de wandeling draagt bij aan het welzijn. Zodoende worden het draagvlak voor de functies recreatie en natuur versterkt.

Uitvoering

Locatie

Uiterste noordrand van de Hoeksche Waard (rond bezoekerscentrum Klein Profijt).

Betrokkenen

Het waterschap verzorgt de coördinatie en afstemming met andere organisaties. Het Hoeksche Waards Landschap voert de aanpassingen uit. Bij de uitvoering van dit idee zijn het waterschap, het HWL, Rijkswaterstaat en de RIHW (Ruimtelijke Inrichting Hoeksche Waard) hierbij betrokken.

Werkwijze

De volgende stappen moeten worden genomen bij de uitwerking van dit plan:

1. HWL: aanpassen van de bestaande route (inkorten).
2. HWL / waterschap / RIHW: ontwikkelen van educatief materiaal (informatiefolder, lesbrief).
3. HWL / Rijkswaterstaat: aanpassen van het zoetwaterbos (aanplanten riet).
4. Waterschap / RIHW: ontwikkelen van een promotieplan, gericht op scholieren basisonderwijs en voortgezet onderwijs.

Planning

Het streven is om in het voorjaar 2005 het vernieuwde, educatieve waterpad in gebruik te nemen.

Kostenindicatie

De kosten bedragen circa 5.000 euro (voornamelijk punten 2 en 3 van de werkwijze).

Werkgroep Water

Plan Swaneblake

Verbinden van binnen- en buitendijkse natuur

Inhoud

Plan

Het idee omvat met name de ontwikkeling van een natuurgebied en de -hernieuwde- openstelling van de haven van Piershil, door deze te voorzien van vloeddeuren naar het Spui. Na de watersnoodramp van 1953 zijn in het kader van het Deltaplan de dijken verhoogd en is de haven, waarvan de economische betekenis tanende was, gesloten.

De havenmonding is een restant van getijdengeulen en kreken, uit de tijd dat de Hoeksche waard nog een getijdengebied was. Deze monding vormt ook de (water)schakel tussen de natuurgebieden binnen en buiten de Hoeksche waard. Binnendijks gaat het onder meer om het Vlietproject. Buitendijks gaat onder andere om de Spuigorzen, het Bernissegebied, de Beninger en de Korendijkse slikken.

Door aparte aan- en afvoer van de haven direct op het buitenwater (dus gescheiden waterstromen) ontstaan er kansen in aangrenzende polders voor de ontwikkeling van functies als waterberging, waterbeheersing, natuur en recreatie. Door de aanleg van wandel- en fietspaden wordt dit gebied ontsloten voor recreanten. De ideeschets op de volgende pagina toont het natuurontwikkelingsalternatief. In de schets is de ontwikkeling van natuur (bos op eilanden) en water (gorzen) goed te zien. Architecten- en ingenieursbureau Bogaerds heeft in opdracht van Stichting Swaneblake meerdere alternatieven uitgewerkt. In samenspraak met deze stichting is het plan gekozen dat naast aan natuur tevens ruimte biedt aan een jachthaven en restaurant bij de havenmonding, woningen en kleinschalige bedrijvigheid. De gorzen in dit plan door een wooneiland, de eilanden met bos zijn gebleven. Dit plan is door de burgers (waaronder de bewoners van Piershil) en instanties (waaronder het college van B en W van Korendijk) enthousiast ontvangen.

Bijdrage aan biodiversiteit

Via het instromende water komt er een grote diversiteit aan soorten planten en dieren de Hoeksche Waard binnen. Via de kreken worden zij over de hele Hoeksche Waard verspreid. De (bij voorkeur natuurlijke) oeverranden bieden vestiging- en schuilplaats en zijn de kraamkamer voor vele soorten dieren en planten van buiten en binnen de Hoeksche waard. Deze waterschakel zal natuur en leefgebieden met elkaar verbinden.

Andere voordelen

Dit project biedt kansen voor het ontwikkelen van extensieve recreatie, hierbij kan een relatie worden gelegd tussen het Bernisse-gebied, Tiengemeten en de Hoeksche waard. Hierdoor sluiten de gebieden beter op elkaar aan en versterken zij elkaar en wordt de recreatieve waarde van het gehele gebied vergroot (er valt meer te genieten en beleven).

Door bij de waterinlaatpunten natuurlijke zuivering toe te passen verbetert de waterkwaliteit. Het gaat hier bijvoorbeeld om de aanleg van helofytenfilters (rietvelden). Dergelijke voorzieningen vragen ruimte en kunnen binnendijks worden ingepast.

Door buitenwater in te laten kunnen de achtergelegen kreken worden doorgespoeld. Vrijwel alle plannen van de werkgroepen kunnen hier ingepast worden.

Nadelen

De hoge kosten voor het verwerven van de grond voor het natuurgebied. Veel projecten op het gebied van natuur, water en educatie profiteren hier echter van, waardoor veel organisaties mee kunnen financieren. Met veel partijen wordt de organisatie en communicatie echter wel complexer. Bovendien hoeven de belangen van de betrokkenen niet altijd gelijkop te gaan.

Gemeente Korendijk, Piershil

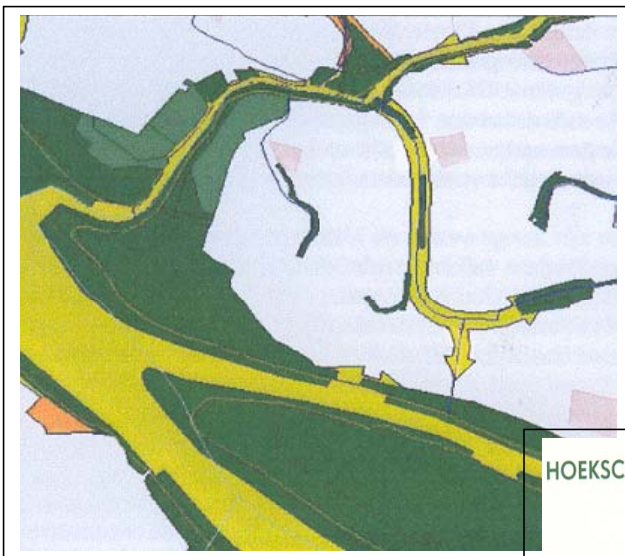

Plan Swaneblake

De ontwikkeling van een natuurgebied en de -hernieuwde- openstelling van de haven van Piershil, door deze te voorzien van vloeddeuren naar het Spui (zoals bij de haven in Oud-Beijerland). De monding van de haven vormt de (water)schakel die de relatie tussen binnen- en buitendijkse natuur in de Hoeksche Waard herstelt.

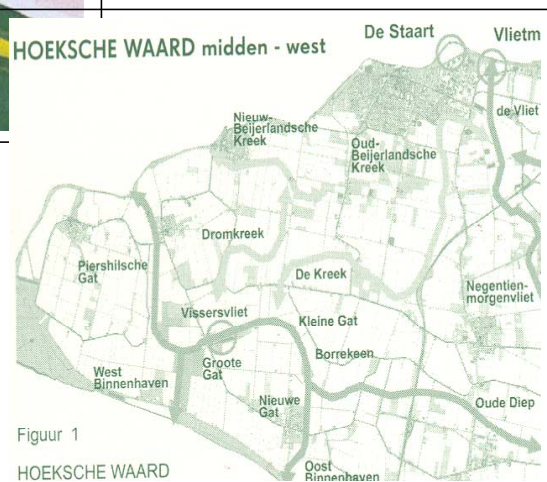
Ideeschets

Voor inrichting natuurgebied achter de havenmondning.

Toelichting

Buitendijkse natuur betreft onder andere de Spuigorzen, het Bernissegebied, de Beninger en Korendijkse slikken. Binnendijks gaat het onder meer om natuur die ontwikkeld wordt binnen het Vlietproject. In dit project worden kreek hersteld (zie de groene pijlen) en verbonden met versnipperde natuurgebieden.

Afbeelding 5: Toelichting op het plan Swaneblake

Uitvoering

Locatie

De haven van Piershil en aangrenzende polders.

Betrokkenen

Het gaat hier onder meer om de gemeente Korendijk, grondeigenaren, de projectgroep Ruimtelijke Inrichting Hoeksche Waard (RIHW), de provincie Zuid-Holland, Rijkswaterstaat, Delta Natuurbeheer, het waterschap, het zuiveringsschap, het Hoekschewaards Landschap (HWL), Dienst Landelijk Gebied (DLG), stichting Rietgors, enz.

Planning

Als eerste dient er een haalbaarheidsonderzoek gedaan te worden door de gemeente Korendijk.

Kostenindicatie

De kosten zijn afhankelijk van de resultaten uit het haalbaarheidsonderzoek. De vraag is wie een onderdeel kan dragen, zonder dat het te grootschalig of commercieel gaat worden. De projecten en ervaring van bv. Delta Natuurbeheer, waterschappen, provincie en het rijk kunnen worden gebruikt om de kosten van het haalbaarheidsonderzoek beperken. Er kan samen gezocht worden naar kostenbesparingen, zo kan het gebruik van (licht) verontreinigde grond of slib (bv. uit het Vlietproject of baggerprojecten vanuit de provincie of het rijk) een kostenbesparing opleveren bij de aanleg van verhoogde wandel- en fietspaden.

Werkgroep Werken

Beheerplan bedrijventerreinen

Doordachter en duurzamer groenbeheer

Inhoud

Plan

Het doel is te komen tot een plan van aanpak om beheerders en eigenaren van alle bedrijventerreinen in de Hoeksche Waard aan te zetten om (samen) een goed beheerplan voor groen en water op te (laten) stellen. Het gaat om een beheerplan dat is opgesteld voor een periode van 15 jaar, waarbij elke vijf jaar het werkplan moet worden geëvalueerd en eventueel aangepast en vastgesteld.

Toelichting

De inrichting van groen op bedrijventerreinen is veelal wel goed bedacht en ontworpen, maar het vervolg, onderhoud en beheer, laat vaak te wensen over. Zo wordt bij de inrichting doorgaans goed rekening gehouden met ecologische aspecten, waterberging, infrastructuur en soms ook met recreatieve functie van het terrein. Ook over landschappelijke elementen, ecologische waarden en cultuurhistorie op het bedrijventerrein en directe omgeving is bij het ontwerp doorgaans goed nagedacht.

Het beheer wordt echter door een andere partij gedaan, die doorgaans weinig inzicht heeft in de doelstelling van de inrichting van het terrein en de daaraan gekoppelde beheerwerkzaamheden. Het gaat hierbij doorgaans om een beheereenheid of aannemer, al dan niet onder verantwoordelijkheid van een gemeente, eigenaar of andere rechtsvorm.

Het maken van een goed inrichtingsplan is een must, een goed beheerplan met werkplan is een logisch vervolg. Voor bedrijventerreinen waar het beheerplan ontbreekt of verouderd is zou een nieuw plan gemaakt moeten worden. Hierbij dient het beheer afgestemd te zijn op het bij de inrichting beoogde beheer. Het beheerplan bevat een werkplan, waarin het beheer nader wordt uitgewerkt. Goede voorlichting aan de beheereenheid of verantwoordelijke instantie draagt ertoe bij dat de inhoud van het beheerplan ook goed wordt uitgevoerd. Dit draagt bij aan een beter inzicht van de eigenaar, beheereenheid en de werknemers in de cultuur, ecologie en landschap van het bedrijfsterrein.

Bijdrage aan biodiversiteit

Verbetering van het ecologisch beheer draagt bij aan de biodiversiteit op het terrein: een goed beheer draagt bij aan de variatie aan planten en dieren. .

Andere voordelen

Verbetering van het landschappelijk beheer en het behoud van cultuurhistorische elementen. Hierdoor zal het bedrijfsterrein er mooier en representatiever uitzien, waardoor dit aantrekkelijker is voor werknemers, gasten en recreanten.

Nadelen

De tijd, het geld en de moeite die het kost om goede beheerplannen te ontwikkelen en uit te voeren.

Uitvoering

Locaties

Alle bedrijventerreinen in de Hoeksche Waard komen hiervoor in aanmerking.

Betrokkenen

De opdrachtgevers zijn eigenaren en beheerders van bedrijventerrein. Sleutelkenmerk van dit plan is dat het landschapsbeheer samen gebeurt. Het landschapsbeheer Zuid-Holland is de opsteller van de beheerplannen. Verder zijn de gemeenten waarin de industrieterreinen liggen hierbij betrokken. Ook het Hoekschewaards Landschap wordt vanuit haar deskundigheid gevraagd een bijdrage te leveren. Ook omwonenden zijn als (potentiële) recreanten hierbij betrokken.

Werkgroep Wonen

Hagenplan

Herstel meidoornhagen

Inhoud

Plan

Het plan behelst de stimulering van de aanplant en het onderhoud van meidoornhagen (*Crataegus*). Het onderhoud van een meidoornhaag is betrekkelijk eenvoudig: na de aanplant en het aanslaan daarvan, volstaat twee maal jaarlijks knippen (in mei / juni en eind augustus).

Toelichting

De meidoornhaag werd oorspronkelijk vooral op het platteland en langs dijkpercelen veel aangeplant vanwege haar dichte gedoornde structuur als veekering en als stofkering in de zomer langs de grindwegen.

Door verwaarlozing van bestaande hagen (laten doorschieten), door veranderingen in het modebeeld en door de reputatie als verspreider van *bacterievuur* (*Erwinia amylovora*) is de deze haagsoort de afgelopen decennia helaas meer en meer uit het landschapsbeeld verdwenen.

Bestaande meidoornhagen werden grotendeels vervangen door haagsoorten die hier niet thuishoren, zoals coniferen, en al dan niet gewolmaniseerde hekwerken. Nieuwe werden niet of nauwelijks meer aangeplant.

Het risico voor bacterievuur in en verspreiding daarvan uit een goed onderhouden meidoornhaag is echter beperkt en zeker niet groter dan voor andere *Rosaceeën* zoals appel, lijsterbes en vuurdoorn en *Cotoneaster* soorten.

Bijdrage aan biodiversiteit

De meidoornhaag hoort, in tegenstelling tot de vervangende typen hagen, cultuurhistorisch in het landschap van de Hoeksche Waard thuis. Aangeplant langs dijken versterken ze de voor de Hoeksche Waard kenmerkende lijnen / linten in het landschap en de identiteit / eigenheid van de streek. Meidoornhagen bieden talloze zangvogels uitstekende nestgelegenheid, zodoende dragen ze dus bij aan de diversiteit aan vogels. Als zaadverspreiders dragen zij ook weer bij aan een grotere diversiteit aan planten.

Andere voordelen

De meidoornhaag vormt een aantrekkelijke stoffering vormt van het landschap (mooi).

Daarnaast is het een aangenaam windscherm voor de fietsers. Bewoners en bezoekers van de Hoeksche Waard kunnen genieten van het zien en horen van een grote rijkdom aan vogels. De vogels helpen insectenplagen te voorkomen en bestrijden.

Nadelen

Het onderhoud dat aan de hagen nodig is om uitbraken van bacterievuur te voorkomen en beheersen, jaarlijks twee maal knippen volstaat echter. Vooral de fruitteelt en boomteelt zijn gevoelig voor deze ziekte. Als deze heerst dan zijn de exportbelangen van deze sector in het geding. Wellicht is voorlichting nodig om dit imagoprobleem (bij met name boeren) weg te nemen.

Uitvoering

Locaties

In de gehele Hoeksche Waard, vooral in de buitengebieden. Vanwege de negatieve sentimenten bij fruittelers vanwege bacterievuur verdient het echter aanbeveling om voor tot (grootschalige) aanplant in de naaste omgeving van boomgaarden over te gaan met de betreffende fruitteler(s) te overleggen en/of advies te vragen aan de Stichting Landschapsbeheer Zuid-Holland te Gouda.

Betrokkenen

- Tuinenclubs en soortgelijke verenigingen;
- Buurt- en wijkverenigingen;
- Landschapsbeheer Zuid-Holland;
- Eventueel Groenbeheer Hoeksche Waard en het Hoekschewaards Landschap (HWL);
- Gemeentelijke plantsoenendiensten.

Werkwijze

- Aanbieden van plantmateriaal tegen gereduceerde prijzen met een onderhoudsverplichting voor de koper / planter.

Verkoop en distributie namens Landschapsbeheer Zuid-Holland in het kader van het lopende project 'Boeren planten bomen'.

- Verstrekken en een plant- en onderhoudsinstructie.

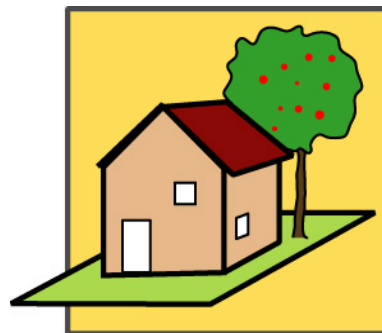
Planning

Ontbreekt. Dit plan kan nog dit jaar van start gaan indien wordt aangesloten bij initiatieven van Landschapsbeheer Zuid-Holland.

Werkgroep Wonen

Groenbeheerplan

Vergroten acceptatie natuurlijk groenbeheer

Inhoud

Plan

Natuurlijk groenbeheer zorgt voor een grotere variatie aan plantensoorten, die ook tot bloei kunnen komen en zich kunnen voortplanten. Dit zorgt ook voor het ontstaan van een rijker dierenleven. Voor natuurlijk groenbeheer is ruimte nodig. In dit plan wordt gebruik gemaakt van het bestaande openbaar groen, waardoor de kosten sterk worden beperkt. Verder dienen slootkanten, wegbermen e.d. een aangepast beheer te krijgen. Zo wordt er pas gemaaid nadat planten zaad hebben gezet en wordt het maaisel afgevoerd (verschralingsbeheer). Het beleid van gemeenten, provincie en waterschap dient hierop te worden aangepast. In de huidige situatie wordt grasland als gazon beheerd, waarbij door het maaien planten nauwelijks tot bloei kunnen komen. Ook wordt het grasland nu soms geklepeld, hierbij wordt het plantenmateriaal vermalen en ter plekke achtergelaten. Hierdoor treedt verruiging op waarbij slechts enkele plantensoorten domineren, zoals de Grote Brandnetel. De ervaring leert dat om draagvlak voor natuurlijker groenbeheer te krijgen voorlichting en betrokkenheid van bewoners van groot belang is. De Hoeksche Waarders houden immers van een 'schone burcht' en zijn gewend geraakt aan gladde groene gazons.

Bijdrage aan biodiversiteit

Dit groenbeheerplan draagt bij aan de soortenrijkdom door ecosysteemherstel.

Door een minder intensief beheer en verschraling van de bodem ontstaat een grotere variatie aan plantensoorten en een rijker dierenleven. Er ontstaat bloemrijk grasland (droog en vochtig) als ecosysteem.

Overige voordelen

Dit plan is zowel mooi als nuttig voor de Hoeksche Waard. Mooi: de kleurige randen langs wegen en watergangen verfraaien het landschap. Nuttig: het groenbeheerplan draagt bij aan waterkwaliteit (via waterplanten als helofytfilters (?), het welzijn en de recreatieve beleving in de Hoeksche Waard. De functies wonen, natuur, recreatie en water worden erdoor versterkt.

Nadelen

Het beheer is aanvankelijk duurder, omdat maaisel dient te worden afgevoerd. In de loop van de tijd wordt de bodem echter schraler en hoeft er minder te worden afgevoerd. Afhankelijk van de grondsoort kan op termijn met één keer maaien per jaar worden volstaan. Het afvoeren van maaisel als afval is duur. Maaisel kan echter ook onder struiken worden verwerkt. Bij de inrichting van terreinen kan hiermee rekening worden gehouden. Mogelijk kan op termijn de inzet als biomassa voor de opwekking van energie perspectief bieden.

Uitvoering

Locatie

Natuurlijk groenbeheer is aan te bevelen voor alle gemeenten in de Hoeksche Waard, zowel binnen als buiten de bebouwde kommen.

Betrokkenen

Dit plan kan eventueel verder worden uitgewerkt samen met de werkgroep Wonen. Bij de uitvoering van dit plan zijn nodig:

- Gemeenten
- Waterschap
- Provincie
- Evt. Hoekschewaards Landschap
- Wijkverenigingen
- Visverenigingen

Werkwijze

Stappenplan:

1. Inventarisatie van geschikte terreinen voor een aangepast beheer.
2. Gemeente, waterschap en provincie stellen terreinen beschikbaar voor dit beheer volgens een groeimodel.
3. Opstellen beheerplan per terrein.
4. Beheer.

Planning

- Najaar 2004: Inventarisatie geschikte terreinen
- 2005: Opstellen beheerplan en beheer 5 hectare
- 2006: Uitbreiding naar 10 hectare
- 2007: Uitbreiding naar 15 hectare
- 2008: Uitbreiding naar 20 hectare
- 2009: Uitbreiding naar 25 hectare
- 2010: Uitbreiding naar 30 hectare

Kostenindicatie

Inventarisatie	€ 10.000,-
Beheerplannen	€ 15.000,-
Beheer (afhankelijk van schaal en omstandigheden)	€ 5.000,-/ha/jaar

Werkgroep Wonen

Vogel- en vleermuisplan

Vogel- en vleermuisvriendelijke gebouwen

Inhoud

Plan

Dit plan gaat over het aanpassen van gebouwen voor huisvesting van diverse vogels en vleermuizen.

Probleem is dat oude gebouwen die vaak wel nestgelegenheid bieden vervangen worden door nieuwe gebouwen die dit doorgaans niet doen. Door sterke uitbreiding van steden en dorpen en het wegnemen krijgen diverse vogelsoorten, vooral holenbroeders, zoals mezen, vliegenvangers, zwarte roodstaarten, boomklevers, witte kwikstaarten en vooral ook de gierzwaluwen, steeds minder gelegenheid zich voort te planten, omdat de vogels geen goede nestlocatie meer vinden. Hun aantal neemt dan ook gestaag af, terwijl ze toch een heel belangrijke functie vervullen in ons ecosysteem, omdat ze grote hoeveelheden schadelijke insecten opruimen. In Vlaanderen broeden 40 vogelsoorten, waarvan 20% dit reeds doet in een kunstmatige nestgelegenheid. Deze kunstmatige nesten voorzien in toenemende mate in een behoefte (www.natuur.nl).

Doel is om mensen bereid te krijgen of te verplichten om hun woningen en/of (bij)gebouwen aan te passen voor dieren die afhankelijk zijn van door de mens geboden mogelijkheden voor nesteling en inwoning / overwintering. Dieren die hiervan profiteren zijn met name mussen, zwaluwen, vleermuizen en uilen. Het gaat hierbij onder meer om de huis- en ringmus, de huis-, boeren- en gierzwaluw, diverse soorten uilen, de zwarte roodstaart, enz. en alle soorten vleermuizen.

Om nieuwe gebouwen wel die gelegenheid tot nesteling en inwoning te bieden worden de volgende maatregelen voorgesteld:

- Allereerst dient er een lijst te komen met tips (communicatief spoor).

Daarnaast dient er een subsidie- en/of stimuleringsregeling te komen (financieel spoor).

- Ten slotte dienen het bouwbesluit en bouwvergunningen hierop aangepast te worden (juridisch spoor).

Bijdrage aan biodiversiteit

Door meer aanbod van mogelijkheden tot nesteling en inwoning zullen deze vogels en vleermuizen, die door strakke, keurige en vooral dichte gebouwen al aardig in aantal zijn afgenomen zo weer in aantal kunnen toe nemen. Deze dieren zijn zowel mooi als nuttig, omdat de meeste leven van insecten en mooi worden gevonden. Zodoende kunnen we genieten van de luchtacrobatiek van o.a. zwaluwen en worden insectenplagen in de kiem gesmoord (de natuur komt meer in evenwicht). Dit plan draagt vooral bij aan de soortenrijkdom (veelheid aan 'inwoners'), maar ook aan ecosystemen (met name zwaluwen en vleermuizen) en het landschap (mussen en zwaluwen).

Andere voordelen

Mensen (zowel bewoners als bezoekers van de Hoeksche Waard) kunnen genieten van deze dieren. Het gaat hierbij onder meer om het bewonderen van kunstig vliegwerk en het genieten van mooi gekwetter / gezang. Kijken naar vogels en vleermuizen is boeiend en door hun rare capriolen vrolijk je er van op. Fluitende, kwekkerende en zingende vogels geven je een goed gevoel en dragen zodoende bij aan het welzijn. Daarnaast dragen deze dieren bij aan het beheersen van insectenplagen. Doordat zwaluwen en vleermuizen veel insecten eten hebben wij als mensen daar dan weer minder last van. Hierdoor wordt het wonen, werken, reizen en recreëren in de Hoeksche Waard plezieriger. Daarnaast draagt het bij aan de waterkwaliteit, omdat er minder insecticiden nodig zijn. Verder wordt door beperking van het insecticidegebruik in de landbouw deze sector duurzamer.

Nadelen

De kosten die verbonden zijn met het aanpassen van gebouwen. Als er reeds in het ontwerp rekening wordt gehouden met de gevraagde nest- en woongelegenheden zijn deze kosten hoogstwaarschijnlijk uitermate beperkt.

Uitvoering

Locatie

In principe overal in de gebouwde omgeving. Iedereen moet gestimuleerd worden om, met elk gebouw, hieraan deel te nemen. Bij elke plek in de Hoeksche Waard hoort één of meerdere van de genoemde diersoorten.

Betrokkenen

Het gaat hierbij onder meer om de Vogelbescherming Nederland, het Hoeksche Waards Landschap, en met name de vogelwerkgroep voor de voorlichting en om te bepalen van welke soort bij welke plek hoort en de keuze van de bijbehorende nestplaatsen en –kasten.

Verder gaat het om de provincie en het ministerie van VROM voor het aanpassen van bouwbesluit en het opstellen van subsidie- en/of stimuleringsregelingen. (Diverse Duitse ministeries benadrukken reeds de noodzakelijkheid van inbouw van neststenen in stenen gebouwen en bruggen. Deze stenen worden door diverse Duitse regeringsinstanties voor land- en tuinbouw erkend, aanbevolen en gebruikt).

Daarnaast hebben ook gemeenten en daarbinnen de afdeling 'bouwen en wonen' een rol in verband met de vergunningvrijstelling voor aanpassingen en het verplichten tot het opnemen van aanpassingen bij nieuw- of verbouw. Zij kunnen ook voorlichting geven. Zo heeft bijvoorbeeld de gemeente Amsterdam neststenen voor gierzwaluwen in nieuwbouwwijken laten in metselen.

Verder de architecten, deze tekenen immers nieuwe huizen en zouden hier in hun ontwerpen rekening mee dienen te houden ('natuurvriendelijk ontwerpen'). Stichting Bouwresearch heeft het boekje 'natuurvoorzieningen aan gebouwen' uitgebracht. Dit boekje gaat in op de verplichting om bij Duurzaam Bouwen nestgelegenheden te bieden voor Gierzwaluwen (en andere soorten vogels). Het geeft een ruim overzicht hoe er omgegaan kan worden met voorzieningen in gebouwen, compleet met voorbeeld detailtekeningen en uitleg over de veel gestelde vragen. Alle bezitters van gebouwen worden aangesproken op het aanpassen van hun gebouwen.

Uitvoering nesten

Bij het aanpassen van woningen kan het in bestaande en nieuwe gebouwen gaan om het plaatsen van in metselstenen of kasten voor onder meer (gier)zwaluwen, vleermuizen, mezen en halfholenbroeders (o.a. zwarte Roodstaart, Witte Kwikstaart, Roodborstje en Grauwe Vliegenvanger), mussen, torenvalken en kauwen. Voor gierzwaluwen en vleermuizen gaat het om holle houtbetonnen neststenen met een ovale opening, mezen gebruiken een ronde opening. Voor gierzwaluwen zijn er ook apart dakpannen verkrijgbaar. Deze pannen zijn onlangs gewijzigd, omdat de oude pannen niet (goed) werkten, zie o.a. <http://www.waveka.nl>).

Halfholenbroeders maken gebruik van een grote holte. De stenen en kasten dienen zo hoog mogelijk (zwaluwen) of op 2 tot 3 meter hoogte (mezen, vleermuizen en halfholenbroeders) te worden geplaatst. Voor vleermuizen kan er ook gebruik gemaakt worden van houtbetonnen vleermuizenkokers. Voor de genoemde dieren zijn er ook diverse maten kasten (van o.a. hout of plantenvezelbeton) te krijgen.

Kostenindicatie

Inbouwstenen zijn verkrijgbaar vanaf circa 30 euro per stuk. Nestkastjes zijn verkrijgbaar vanaf circa 6 euro per stuk. Bij het Klein Profijt zijn diverse modellen nestkastjes verkrijgbaar.

Werkgroep Wonen

Jeugdplan

Informeren jeugd over biodiversiteit in de woonomgeving

Inhoud

Plan

Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst. Betrek jong en oud bij het probleem van de snelle vermindering van de biodiversiteit. Richt in eerste instantie je aandacht op de jeugd, maar betrek de ouders er ook bij. Realiseer voor de jeugd een woon- en leefomgeving waardoor zij spelenderwijs in contact komen met de natuur. Geef de ouders informatie omtrent de inrichting van de tuinen, informeer de jeugd omtrent het probleem van het verminderen van de biodiversiteit met daarbij de mogelijkheden hoe zij dit probleem mede kunnen oplossen.

Motivatie

Het is van groot belang dat bij elke menselijke besluitvorming ook de waarde van de biodiversiteit betrokken wordt en meetelt. Dit kan alleen wanneer respect voor de natuur één van de grondbeginselen is van waaruit men handelt. Daarbij is (enige) kennis van de natuur onontbeerlijk. In de opvoeding thuis moet kind en ouder kennis en respect voor de natuur krijgen en op school verder worden geleerd. Er moeten middelen en omstandigheden aan de ouders en docenten worden aangeboden waardoor dit aspect van de opvoeding concreet gemaakt kan worden.

Bijdrage aan biodiversiteit

Door de jeugd en volwassenen te informeren over en interesseren voor biodiversiteit kunnen zij bewuster hiermee omgaan in hun woon- en leefomgeving, zoals bij het inrichten van hun tuin en de aanschaf van de heg. Daarnaast beoogt dit ook bij te dragen aan de politieke en maatschappelijke bewustwording van burgers inzake het belang van biodiversiteit.

Andere voordelen

Respect voor de biodiversiteit in de Hoeksche Waard leidt wellicht ook in algemene zin tot meer respect en een zorgvuldiger omgaan met de directe woon- en leefomgeving (waaronder ook het cultuurhistorisch erfgoed) en een versterking van de eigenheid, identiteit en het gevoel van eigenwaarde (trots).

Nadelen

De ontvangers van de boodschap dienen hier wel ontvankelijk voor te zijn. Dit vraagt om een op een qua inhoud en presentatie op de doelgroep afgestemde communicatie. Verder zijn er kosten gemoeid aan communicatie.

Uitvoering

Locaties

In dit kader kunnen onder meer particuliere tuinen plant- en diervriendelijker gemaakt worden. Ook het openbaar groen kan meer toegankelijk gemaakt worden voor allerlei soorten dieren zoals egels, vogels, insecten etc. Bij de scholen kan naar de inrichting van schooltuinen worden gekeken. In elke wijk kunnen plekken worden opgezocht waar, eventueel na noodzakelijke aanpassingen, kinderen de natuur kunnen beleven. Verder kunnen er heemtuinen worden ingericht. Daarnaast kan het deelnemen aan de 'Natuurpaden' van het Hoeksche Waards Landschap, zowel binnen- als buitenschools, worden gestimuleerd. Elke basisschool in de Hoeksche Waard dient in de

gelegenheid te worden gesteld deel te nemen aan de 'Natuurpaden' van het Hoeksche Waards Landschap.

Betrokkenen

Afnemers: in elke gemeente in de Hoeksche Waard de ouders, kinderen, scholen, docenten, gemeenten, wijkverenigingen, de hoveniersbedrijven, de tuincentra en de regionale kranten. Aanbieders: voor de begeleiding van particulieren in elke gemeente 'de wijkverenigingen' en de afdelingen van 'de Koninklijke Maatschappij voor Tuin- en Plantkunde' (KMTP). Voor de begeleiding op Hoeksche Waards niveau de 'RIHW'. Voor de begeleiding op het gebied van 'het openbaar groen' de gemeente.

Werkwijze

Het is allereerst zaak om basisscholen voldoende lesmateriaal aan te bieden. Verder kan er een biodiversiteitskrant verspreid worden op elk adres in de Hoeksche Waard. Bij nieuw op te leveren huizen kan een folder uitgereikt worden met informatie en tips over het inrichten van natuur- en diervriendelijke tuinen. Verder kunnen er aan de zes Hoeksche Waardse gemeenten voorbeelden gegeven worden van ecologisch groenbeheer. Hoveniers en tuincentra kunnen bij de uitwerking van dit project betrokken worden. Zij hebben immers veel invloed op het koopgedrag van de consument. Tevens hebben de hoveniers enig invloed op het onderhoud van de tuinen. Verder dienen de regionale pers en radio continu te worden voorzien van informatie over het gehele project. Verder kunnen actief allerlei verenigingen worden opgezocht om met elkaar het belang van de biodiversiteit te bespreken.

Planning

Gelijk als het project wordt goedgekeurd kan gestart worden met de uitvoering. Er moet natuurlijk een tijdspad worden afgesproken maar in principe heeft dit project een open einde.

Kostenindicatie

Minimaal € 25.000,-

Ideeën

Nog niet uitgewerkt tot plannen

Wergroep natuur

- Beschermen beeldbepalende bomen
- Erfbeplanting

Wergroep educatie

- Milieu- en natuurspellen
- Aanleg vlinderstruiken
- Inheems zaad met folder
- Biodiversiteitswedstrijd en -tentoonstelling
- Voorlichtingsmarkt
- Kalender
- Werving vrijwilligers (voor het uitvoeren van de biodiversiteitsplannen)
- Reizende tentoonstelling
- Ontdekkingstocht
- Schoonmaakacties

Wergroep natuur

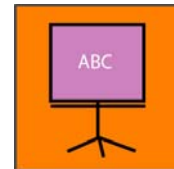
Beschermen beeldbepalende bomen

De bomenstichting Fraxinus Excelsior is er voorstander van als jonge bomen, die op beeldbepalende plaatsen staan een beschermde status krijgen. Hierbij gaan onze gedachten uit naar bomen die bijv. op een dorpsplein staan of op een plein voor een beeldbepalend pand. Als deze bomen door de betrokken overheid van een beschermde status worden voorzien kunnen dergelijke blikvangers in alle rust uitgroeien tot prachtige, beeldbepalende en mogelijk zelfs monumentale bomen. (Een boom komt in aanmerking voor de monumentale status bij het bereiken van de leeftijdsgrens van 80 jaar). Als ooit het bijbehorende pand een andere eigenaar of functie krijgt (denk aan een gemeentehuis na een eventuele herindeling), dan geniet de bijbehorende boom of bomen, nog steeds bescherming. Uiteraard mag de boomsoort er niet toe doen bij het toekennen van een beschermde status. (Het bewijs dat ook bomen als bijv. schietwilgen de monumentale leeftijd van 80 jaar kunnen bereiken is namelijk in onze eigen Hoeksche Waard te zien op het kerkplein in Puttershoek). Het toekennen van een beschermde status dient uiteraard schriftelijk te worden vastgelegd. Verder zouden wij er voorstander van zijn als er bij dergelijke bomen aanduidingbordjes komen, waarop in elk geval de soortnaam en indien bekend de datum danwel het jaartal van aanplanten wordt vermeld.

Erfbeplanting

De Koninklijke Maatschappij Tuin en Plantkunde KMTP (Groei en Bloei), afdeling Hoeksche Waard wil samen met de vereniging plant en tuin kijken naar de mogelijkheden om voorlichting te geven aan boerinnen over uitbreiding van erfbeplanting (plus scholen).

Werkgroep educatie

Milieu- en natuurspellen

Voor scholieren van 10 tot 13 jaar heeft het Hoekschevaards Landschap een milieu-natuurspel ontwikkeld dat wordt gespeeld als een levend ganzenbordspel. Het gaat hierbij om het individueel of groepsgewijs uitvoeren van opdrachten die corresponderen met het nummer waarop je via het gooien van een dobbelsteen terecht komt. Iedere opdracht is in de vorm van een vraag die betrekking heeft op natuur en milieu in de Hoeksche Waard. Doel van dit spel is om deze leerlingen meer waardering voor de natuur bij te brengen zodat zij hier zorgvuldiger en bewuster mee omgaan.

Verder heeft het Hoekschevaards Landschap ook een kruiswoordpuzzel (woordzoeker) ontwikkeld met diersoorten, waarvan een groot deel in de Hoeksche Waard aanwezig is.

Aanleg vlinderstruiken

Vlinderstruiken bij de scholen en misschien ook de bejaardenhuizen in de Hoeksche Waard. Vlinderstruiken zijn aantrekkelijker naarmate ze meer en een grotere variatie aan vlinders trekken. Die grote variatie krijg je weer door een groene omgeving met een grote rijkdom aan planten. De vlinderstruiken kunnen het bewustzijn van en de wens tot een soortenrijke omgeving versterken.

Inheems zaad met folder

Kinderen een zakje zaad met folder geven over wat voor bloemen erin zitten die in de Hoeksche Waard thuishoren en welke dieren in de Hoeksche Waarde daar op afkomen. Dit helpt hen (en de ouders) bewust te worden wat er voor rijkdom aan natuur in de Hoeksche Waard te vinden is. Het zakje zaad en het maken en printen van een folder hoeft niet veel te kosten.

Biodiversiteitswedstrijd en -tentoonstelling

Een wedstrijd voor het verbeelden van de biodiversiteit in de Hoeksche Waard. Dit kan bijvoorbeeld door middel van foto's, tekeningen en schilderijen worden gevisualiseerd. Hiervan kan een tentoonstelling worden gemaakt in bijvoorbeeld het Klein Profijt, waaruit de bewoners en bezoekers van de Hoeksche Waard de winnaar kunnen kiezen. Voor het maken van zo'n tentoonstelling zal de nodige tijd uitgetrokken moeten worden. Dit kan bijvoorbeeld met hulp van leden van het Hoekschevaards Landschap. Verder zijn er uiteraard materiaalkosten.

Voorlichtingsmarkt

Voorlichtingsmarkt over wat de werkgroepen in de Hoeksche Waard gaan doen die meedoen aan biodiversiteit.

Kalender

Een kalender maken met tips over de maand van het jaar, welke vogels (bezoekers) zijn er nu in de Hoeksche Waard te zien, wat bloeit er nu in de Hoeksche Waard en welke vlinder of insect kan ik nu zien. Aan het maken van zo'n kalender zijn uiteraard kosten verbonden voor o.a. de fotograaf, de vormgeving en het drukken.

Werving vrijwilligers (voor het uitvoeren van de biodiversiteitsplannen)

Werving vrijwilligers in de Hoeksche Waard om de diverse projecten ter bevordering van de biodiversiteit te laten slagen.

Reizende tentoonstelling

Ontwikkelen van een reizende tentoonstelling langs bijvoorbeeld gemeentehuizen, scholen bibliotheken e.d. van de resultaten die met de uitgewerkte ideeën zijn geboekt om de biodiversiteit in de Hoeksche Waard te bevorderen. Die reizende tentoonstelling zou dezelfde kunnen zijn als die verbonden aan de wedstrijd.

Ontdekkingstocht

Het ontwikkelen van een ontdekkingstocht langs het Klein Profijt met informatieborden langs de route die aan bewoners en bezoekers uitleg geven over wat er aan natuurlijke rijkdom in de Hoeksche Waard gedurende de tocht is te bewonderen. Aan het maken van die borden zijn uiteraard materiaalkosten verbonden. Verder zullen vrijwilligers o.a. van het Hoekschewaards Landschap, zich hiervoor in kunnen zetten.

Schoonmaakacties

Schoonmaakacties rond de school en de plaats waar paden worden aangegeven. Dit om aan te geven dat de Hoeksche Waard niet alleen rijk is aan natuur, maar ook schoon en dat de bewoners hun omgeving respecteren, hier veel waarde aan hechten en dit graag zo willen houden (goed voorbeeld doet goed volgen).

Bijlagen

Bijlage 1 Het doorlopen proces

Proces- en projectbeschrijving

Het project 'Biodiversiteit Hoeksche Waard voor en door burgers' is uniek in zijn soort, zowel beleidsinhoudelijk als – in relatie daarmee – ook wat betreft de procesvoering.

Inhoudelijk is er tot op heden in Nederland, voor zover bekend, nog nergens biodiversiteitsbeleid ontwikkeld, niet op het nationale niveau en ook niet op het provinciale, regionale en lokale niveau. Het is daarmee de eerste keer dat in Nederland geprobeerd is een concreet biodiversiteitsbeleid gestalte te geven.

De ontwikkeling van dit biodiversiteitsbeleid heeft plaatsgevonden in de vorm van een interactief proces met burgers. Interactieve beleidsvorming is op zichzelf zeker niet uniek. Wel uniek is dat er voor de interactieve beleidsvorming over biodiversiteit geen inhoudelijke handvatten beschikbaar waren in de vorm van eerder door ambtelijke professionals en materiedeskundigen ontwikkeld sectoraal beleid waaraan de projectdeelnemers zich zouden kunnen optrekken of spiegelen. Bij de inhoudelijke ontwikkeling van ideeën en projectvoorstellen om het biodiversiteitsbeleid invulling te geven lag het voortouw dus uitdrukkelijk bij de projectdeelnemers zelf en is er sprake geweest van een bottom up beleidsproces. De projectbegeleiders en -uitvoerders hebben zich inhoudelijk uitdrukkelijk gereserveerd opgesteld en zich beperkt tot het faciliteren en ondersteunen van de beleidsontwikkeling door burgers. Naast de praktische organisatie van het project bestond dit faciliteren enerzijds uit het inhoudelijk voeden van de deelnemers met algemene informatie over biodiversiteit en voorbeelden van mogelijk biodiversiteitsbeleid en anderzijds uit het structureren van de discussies door de projectdeelnemers te organiseren in werkgroepen (georganiseerd rond functies als wonen, werken, landbouw e.d.). Inhoudelijke informatie is alleen aan het begin van het proces gebruikt om de deelnemers te voeden en hun denkproces en creativiteit te stimuleren.

Het project is mede vanwege het experimentele karakter gefinancierd uit het VROM-programma 'Burger en Milieubeleid' dat tot doel heeft burgers actief bij milieu- en natuurbeleid te betrekken. De vernieuwende elementen van het project maakten dat vooraf moeilijk was in te schatten wat haalbaar zou zijn en welke verwachtingen reëel zouden zijn ten aanzien van bijvoorbeeld het aantal deelnemers, de betrokkenheid en inzet van de deelnemers en de te behalen resultaten in de vorm van ideeën en concrete plannen voor beleidsontwikkeling en uitvoeringsprojecten. In verband met dat experimentele karakter van het project wordt hieronder ter documentatie een beknopte beschrijving gegeven van de voorgeschiedenis, de projectorganisatie, de projectfasering, de gevolgde methodieken en de bereikte resultaten. Na afloop van het project zal vanuit de projectbegeleiding en -uitvoering een uitgebreider procesverslag worden opgesteld om de opgedane ervaringen op te tekenen en om te leren uit het procesverloop.

Voorgeschiedenis

Het ministerie van VROM en de provincie Zuid-Holland wilden het complexe en mondiale vraagstuk van het verlies aan biodiversiteit proberen te vertalen naar concrete beleidsmaatregelen op regionaal niveau om zodoende ook het begrip biodiversiteit handen en voeten te kunnen geven. De Hoeksche Waard is als proefgebied gekozen, omdat de Hoeksche Waard aan de ene kant een bijzonder gebied is met een eigen eenheid en een eigen toekomstvisie en aan de andere kant wat minder bekend dan bijvoorbeeld het Groene Hart. In 2003 heeft het managementbureau van de GIDO-stichting een verkenning uitgevoerd. Uit dit onderzoek bleek dat het zinvol was om een project over biodiversiteitsbeleid in de Hoeksche Waard te starten: de organisaties bleken bereid om mee te werken en ook inhoudelijk was er voldoende aanleiding om met biodiversiteit aan de slag te gaan, mits gekoppeld aan functies als landbouw, wonen, werken etc. . De GIDO-stichting heeft een aantal aanbevelingen geformuleerd voor de inrichting van het proces en de inhoud.

Vanuit de Hoeksche Waard zelf bleken geen financiën beschikbaar voor de opzet van biodiversiteitsbeleid. Aangezien de rol van de inwoners van de Hoeksche Waard aanzienlijk zou moeten zijn, ook volgens de GIDO-stichting, heeft het ministerie van VROM, waaronder het biodiversiteitsbeleid valt, financiën beschikbaar gesteld voor de uitvoering van het project. Het initiatief en het opdrachtgeverschap liggen zowel bij de provincie Zuid-Holland als bij het ministerie van VROM.

Projectbegeleiding en –uitvoering

Om het project goed te kunnen begeleiden hebben de opdrachtgevers een begeleidingscommissie samengesteld met vertegenwoordigers van het ministerie van VROM (zowel vanuit het programma 'Burger en Milieubeleid' als vanuit de vakinhoudelijke afdeling), de provincie Zuid-Holland (vanuit de afdeling milieu) en het ministerie van LNV (het expertisecentrum). Voor de precieze samenstelling, zie de bijlage. Deze begeleidingscommissie is met name actief geweest bij de voorbereiding van het burgertraject (december 2003 – april 2004).

Om het project ook in de Hoeksche Waard draagvlak te laten verkrijgen en om de nodige samenwerking met Hoeksche Waardse organisaties op gang te krijgen is een klankbordgroep opgericht met vertegenwoordigers van diverse organisatie van het eiland. Voor de precieze samenstelling, zie de bijlage. De klankbordgroep heeft regelmatig met de begeleidingsgroep overlegd gedurende de gehele projectperiode.

Voor de uitvoering van het project is het adviesbureau NovioConsult uit Nijmegen opdracht verleend.

Projectorganisatie streek

De projectvoorstellen en –ideeën, die in deze rapportage bijeen zijn gebracht, zijn bedacht en gemaakt in de werkgroepen, die geheel bestonden uit inwoners van de Hoeksche Waard. In totaal waren 48 mensen actief in de volgende werkgroepen:

- landbouw
- fruitteelt
- water
- vis
- natuur
- recreatie
- wonen
- werken
- communicatie

Om te benadrukken dat het echt ging om een project van de streek zelf is gezocht naar een plaatselijk 'gezicht van het project'. De heer G.J. Buitendijk, wethouder van de gemeente Strijen en dagelijks bestuurslid van de RIHW, heeft als zodanig opgetreden. Hij was het gezicht in de pers en op twee publieksavonden.

Beschrijving projectverloop (incl. methodieken en resultaten)

Vorbereiding (december 2003-maart 2004)

In de voorbereidingsfase zijn inspanningen verricht om het procesverloop zo goed mogelijk voor te bereiden: er is nagedacht over de inhoud van biodiversiteitsbeleid om de deelnemers te kunnen inspireren en de breedte van biodiversiteit duidelijk te maken; contacten zijn gelegd via de klankbordgroep met de plaatselijke pers en diverse organisaties om deelnemers voor het project te werven en de aftrapbijeenkomst is voorbereid.

Aftrapbijeenkomst, werving (maart-april 2004)

Op de aftrapbijeenkomst op 31 maart waren tussen 60-70 aanwezig. Op de avond werd een inhoudelijk verhaal verteld over de inhoud van biodiversiteit in het algemeen en de betekenis voor de Hoeksche Waard in het bijzonder. Daarnaast is het project zelf toegelicht en is aan de inwoners gevraagd om zich aan te melden voor het werken in de werkgroepen. Op de avond zelf hebben zich reeds een aantal deelnemers ingeschreven. In de weken erna zijn de leden van de klankbordgroep actief geweest in de werving en zal ook de oproep die met het verslag is meegegaan een rol hebben gespeeld. Uiteindelijk hebben 48 deelnemers zich ingeschreven voor het werken in de werkgroepen.

Bedenken en uitwerken van projecten (mei-september 2004)

Op 10 mei vond de eerste werkgroepenavond plaats. De deelnemers zijn op voorstel van NovioConsult verdeeld over de negen werkgroepen. Deze avond is meteen goed gebruikt om de eerste ideeën te inventariseren en op te schrijven.

Vervolgens heeft NovioConsult de eerste ideeën gebundeld en verspreid onder de deelnemers. Aan de hand van een projectformat konden de deelnemers de projecten uitwerken.

Op 16 juni vond een avond plaats met de voorzitters van de werkgroepen. Er is uitgewisseld welke projectideeën uitgewerkt werden. Sommige werkgroepen waren al ver met de uitwerking, anderen moesten nog veel werk verzetten. Afgesproken is dat in de zomer(vakantie) alle ideeën uitgewerkt zouden worden.

Om alle uitgewerkte voorstellen te verzamelen heeft NovioConsult de werkgroepen nog wat moeten aandringen, maar uiteindelijk hebben de werkgroepen 28 projectvoorstellen geformuleerd (zie hoofdstuk 4).

Op 2 september vond de tweede werkgroepenavond plaats, waarop de werkgroepen voor elkaar alle projectvoorstellen hebben gepresenteerd. Werkgroepen konden op elkaars voorstellen reageren (mondeling en schriftelijk) en er is een korte peiling gehouden welke projecten het meeste aanspraken.

Rapportage (september 2004)

In september zijn alle projectvoorstellen gebundeld in de voorliggende rapportage. De werkgroepen hebben nog gelegenheid gehad correcties of aanvullingen aan te geven.

Slotconferentie

Op 11 oktober vindt de slotconferentie plaats waarop de projectvoorstellen zullen worden aangeboden aan de staatssecretaris van VROM en de gedeputeerde van de provincie Zuid-Holland.

Bijlage 2 Financiële uitwerking thematuinplan

Hieronder is een kostenberekening weergegeven voor de aanleg van deze educatieve tuin. De kosten zijn per onderdeel uiteengezet. De uitgangspunten zijn:

- oppervlakten: 1.000 m²;
- de tuin bestaat uit één geheel omheinde oppervlakte, de onderdelen kunnen eventueel verdeeld worden over het terrein van de kinderboerderij en de omliggende ruimte, hiermee zal er een goede aansluiting bij de kinderboerderij ontstaan en een opwaardering van de omliggende ruimte;
- de tuin is opgebouwd uit 5 verschillende leeronderdelen (themaroute / akkers / struinnatuur en griend / knotwilgenroute / watersysteem);
- het bijgevoegde schetsontwerp (zie pagina 51) is als leidraad gebruikt voor de kostenberekening;
- de prijzen zijn in euro's.

1. Themaroute

Omschrijving	Hoeveelheid	Eenheidsprijs	Prijs
Grond egaliseren	110 m ²	0,20 / m ²	22,00
Grond spitten	65 m ²	5,16 / m ²	335,40
Aanplanten van bosplantsoen	65 st	3,54 / st	230,10
Leveren schermen	40 m ¹	20,00 / m ¹	800,00
Aanbrengen schermen + opening maken	16 uur	30,00 / uur	480,00
Voorbereiding presentatieborden	20 uur	30,00 / uur	600,00
Presentatieborden maken + leveren	5 st	100,00	500,00
Presentatieborden aanbrengen	8 uur	30,00 / uur	240,00
Themaobjecten voorbereiden	20 uur	30,00 / uur	600,00
Themaobjecten leveren	5 st	200,00 / st	1.000,00
Themaobjecten aanbrengen	8 uur	30,00 / uur	240,00
Leveren halfverharding	3,50 m ³	50,00 / m ³	157,50
Aanbrengen halfverharding	70 m ²	7,95 / m ²	556,50
totaal in euro			5.761,50

2. Akkers

Omschrijving	Hoeveelheid	Eenheidsprijs	Prijs
Grond spitten voor teeltbedden + elzenhaag	200 m ²	5,16 / m ²	1.032,00
Uitgraven zandcunet	100 m ²	11,25 / m ²	1.125,00
Aanbrengen zand in cunet	20 m ³	1,77 / m ³	35,40
Zand leveren	20 m ³	23,00 / m ³	460,00
Zandcunet verdichten	100 m ²	0,81 / m ²	81,00
Zandcunet profileren	100 m ²	11,65 / m ²	165,00
Leveren + leggen bestrating	100 m ²	60,25 / m ²	6.025,00
Leveren en leggen kantopsluiting langs teeltbedden	200 m ¹	12,00 / m ¹	2.400,00
Leveren 6 presentatieborden	6 st	50,00 / st	300,00
Aanbrengen 6 presentatieborden	2 uur	30,00 / uur	600,00
Leveren en aanplanten elzen (2 st. / m ¹)	80 st	11,00 / st	88,00
totaal in euro			11.771,40

3. Knotwilgenpad

Omschrijving	Hoeveelheid	Eenheidsprijs	Prijs
Grond egaliseren (zaaiklaar maken)	100 m1	0,20 / m1	20,00
Sleuven graven voor sloten	100 m1	12,50 / m1	1.250,00
Leveren en aanplanten knotwilgen	40 st	11,00 / st	440,00
Inzaaien van pad	150 m2	0,65 / m2	97,50
Afwerken (egaliseren) van sloten	50 m1	0,20 / m1	10,00
totaal in euro			1.817,50

4. Struinnatuur en griend

Omschrijving	Hoeveelheid	Eenheidsprijs	Prijs
Grondverzet van griend, sloten en pad	100 m2	12,50 / m2	1.250,00
Grondverzet van struinnatuur en pad	100 m2	12,50 / m2	1.250,00
Afwerken (egaliseren) van grondwerk	200 m2	0,20 / m2	40,00
Inzaaien van pad	60 m2	0,65 / m2	39,00
Struinnatuur aanplanten met licht bosplantsoen	125 st	2,36 / st	295,00
Leveren bosplantsoen	125 st	6,50 / st	812,50
Leveren knotwilgen	30 st	6,50 / st	195,00
Aanplanten knotwilgen	30 st	4,51 / st	135,30
totaal in euro			4.016,80

5. Entree

Omschrijving	Hoeveelheid	Eenheidsprijs	Prijs
Uitgraven van zandcunet	100 m2	11,25 / m2	1.125,00
Leveren zand	20 m3	23,00 / m3	460,00
Aanbrengen zand in cunet	100 m2	1,77 / m2	177,00
Verdichten zandcunet	100 m2	0,81 / m2	81,00
Profileren zandcunet	100 m2	1,65 / m2	165,00
Leveren en leggen van bestrating	100 m2	60,25 / m2	6.025,00
Leveren en aanbrengen kantopsluitingen	50 m1	12,00 / m1	600,00
Vakken spitten voor weidemengsel	15 m2	5,16 / m2	77,40
Zaaiklaar maken van vakken (egaliseren)	15 m2	0,20 / m2	3,00
Inzaaien van vakken met weidemengsel	15 m2	0,75 / m2	11,25
Vorbereiden plantgat voor solitaire boom	20 m3	21,20 / m3	424,00
Leveren van solitaire boom	1 st	125,00 / st	125,00
Planten van boom	1 st	24,75 / st	24,75
Leveren en aanbrengen boompaal (3,00m)	1 st	13,00 / st	13,00
Afwerken boomspiegel (egaliseren)	15 m2	0,65 / m2	9,75
Leveren en voorbereiden naambord van tuin	1 st	200,00 / st	200,00
Aanbrengen naambord van tuin	1 uur	30,00 / uur	30,00
Aanplanten vak rond boom (4 st / m2)	60 st	3,40 / st	204,00
totaal in euro			9.764,90

6. Algemeen

Omschrijving	Hoeveelheid	Eenheidsprijs	Prijs
Leveren en aanbrengen omheining	120 m1	70,30 / m1	8.436,00
Vorbereiden watersysteem met windmolen en stuw	20 uur	30,00 / uur	600,00
Grondwerk watersysteem	200 m1	12,50 / m1	2.500,00
Leveren en aanbrengen windmolen en stuw	1 st	stelpost	2.500,00
Overige werkzaamheden aanleg watersysteem	1 st	stelpost	2.500,00
Totaal uitzet werk	1.000 m2	0,69 / m2	690,00
Drainage op enkele plekken	200 m1	0,75 / m1	150,00
Post voor audio/video in lesruimte			4.000,00
totaal in euro			21.376,00

Kosten totaal en onderdelen

Onderdeel	Prijs in euro
1. Themaroute	5.761,00
2. Akkers	11.771,40
3. Knotwilgenpad	1.817,50
4. Struinnatuur en griend	4.016,80
5. Entree	9.764,90
6. Algemeen	21.376,00
	54.507,60
Post onvoorzien (8 %)	4.360,60
subtotaal in euro	58.868,20
(N.B.: geen onderscheid gemaakt in 6 % of 19 % BTW) BTW 19 %	11.184,96
totaal in euro	70.053,17

Bijlage 3 Deelnemers

Klankbordgroep

De heer G. Rooimans	RIHW
De heer M. Wiersema	Provincie Zuid-Holland
Mevrouw M. Vonk	Waterschap de Groote Waard
De heer J. Dam	Rietgors
De heer A. Van Asperen	Waterschap de Groote Waard
Mevrouw B. van der Wal	Ministerie van VROM
Mevrouw H. Maandag	Zuiveringsschap Hollandse Eilanden en Waarden
De heer C. Maas Geesteranus	Expertisecentrum LNV
De heer B. Schiphuis	Provincie Zuid-Holland
De heer I. Hartman	Ministerie van VROM
De heer A. van Alphen	Hoekschevaards Landschap
De heer C. Ammerlaan	KIHW
De heer A.P. Verhorst	WLTO
De heer E. Groenenboom	RIHW
De heer A.W.M. Eijs	Ministerie van VROM
De heer J.M. Brouwer	Provincie Zuid-Holland
De heer G.J. Eshuis	Ministerie van VROM

Leden werkgroepen

Deelnemer	Werkgroep
Mevrouw A. Kievit Mevrouw G. Quist De heer W.F. Reijnierse	Communicatie Communicatie Communicatie
De heer H. Rozendaal De heer F. van Alebeek Mevrouw J. de Geus De heer A. Klompe De heer A.P. Verhorst	Landbouw Landbouw Landbouw Landbouw Landbouw
De heer P. van de Erve De heer A. Maarleveld De heer H. Stroek De heer K. Verhoeven	Fruitteelt Fruitteelt Fruitteelt Fruitteelt
De heer J.R.X. Los Mevrouw T. van Belle De heer H. Bunjes De heer D. van Houwelingen Mevrouw H. Korevaar-Offers De heer L. Molendijk De heer M. Verweijen	Natuur Natuur Natuur Natuur Natuur Natuur Natuur
Mevrouw W. de Man-op de Hoek De heer A. van Alphen De heer T. Bervoets Mevrouw I. Booden-Stoffelsen De heer L. de Geus Mevrouw M. Wilhelmi	Recreatie Recreatie Recreatie Recreatie Recreatie Recreatie
De heer A. van de Ree De heer J. van Alebeek De heer C. Mesker De heer E.F. Riet	Water Water Water Water
De heer J. van der Pal De heer W. van der Heiden De heer A. Redert De heer A. de Rooij	Vis- en waterbeheer Vis- en waterbeheer Vis- en waterbeheer Vis- en waterbeheer
De heer J. Dam Mevrouw G. Both De heer R. Buist De heer G. Nijenstein De heer P. Scherbeijn De heer M. Schildwacht	Werken Werken Werken Werken Werken Werken
De heer C. Kalis De heer/mevrouw M. de Boer De heer L. Bouman Mevrouw C. Heikoop De heer J. Kievit De heer B. Kruit Mevrouw E. Verhoef	Wonen Wonen Wonen Wonen Wonen Wonen Wonen